

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

Ikonografické zobrazení Františka Xaverského v barokní
kamenné sochařské tvorbě na území střední a jižní Moravy

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Lukáš Kos

Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr. Pavel Štěpánek, Ph.D.

OLOMOUC 2010

Srdečně děkuji prof. PhDr. Pavlu Štěpánkovi, Ph.D. za odborné vedení a připomínky, které mi poskytl při vzniku mé bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně s využitím odborné literatury a pramenů uvedených v seznamu literatury.

Obsah

1. Úvod	s.4
2. Přehled dosavadního bádání	s.5
3. Doba objevů a misijní poslání církve	s.6
4. Založení řádu Tovaryšstva Ježíšova a jeho úkol	s.7
5. František Xaverský – život a misie	s.8
6. Ikonografie zobrazení sv. Františka Xaverského	s.10
7. Nejstarší vyobrazení sv. Františka Xaverského v barokním umění	s.11
8. Umístění skulptury vyobrazující sv. Františka Xaverského na území Moravy	s.13
8.1. Skulptura sv. Františka Xaverského na svatotrojičních, mariánských a morových sloupech	s.14
8.2. Skulptura sv. Františka Xaverského jako součást staveb	s.15
8.3. Skulptura sv. Františka Xaverského na poutních místech	s.15
8.4. Skulptura sv. Františka Xaverského jako součást kultu sv. Jana Nepomuckého na poutních místech	s.16
8.5. Skulptura sv. Františka Xaverského a její použití jako solitéry	s.18
9. Ikonografická i stylová změna postupem času	s.18
10. Závěr	s.19
11. Katalog	s.20
12. Poznámky	s.40
13. Seznam použité literatury	s.46
14. Seznam zkratk katalogu	s.49
15. Summary	s.50
16. Obrazová příloha	s.51
17. Seznam vyobrazení	s.83
18. Anotace	s.86

1. Úvod

Ve své bakalářské práci se zabývám ikonografickým vyobrazením jezuitského světce Františka Xaverského v barokní kamenné sochařské tvorbě na území střední a jižní Moravy.

V úvodu se nachází přehled odborné ikonografické lexikografické literatury a dalších podkladů, jež mi napomohly ke vzniku samotné práce. Dále uvádím veškeré tuzemské historiky umění, kteří se zabývali, či se doposud zabývají, ikonografií jezuitů a barokním sochařstvím na území Moravy. Poskytli mi cenné informace ohledně určení autorství soch a jejich datování, což je zahrnuto v katalogu.

K tématu zobrazení sv. Františka Xaverského nejprve krátce nastiňuji dobu, jež dala podnět ke vzniku zámořským misím, důležitých pro vznik kultu onoho světce. Po životních událostech sv. Františka Xaverského přistupuji k vlastnímu vyobrazení a ikonografickému popisu. Posléze lze najít nejstarší díla ztvárňující tohoto světce ve světě, popřípadě jejich vliv na umělecká vyobrazení na našem území. Následně popisuji místa a příležitosti, pro které dané sochy na Moravě vznikaly, a v neposlední řadě poukazuji na ikonografickou a stylovou proměnu zobrazení v kamenné sochařské tvorbě časově, od nejstarší po nejnovější dílo. Na závěr práce je připojen již zmíněný katalog s chronologickým řazením těchto soch.

Připouštím, že na území Moravy, se nachází mnohá zpodobnění sv. Františka Xaverského v různých materiálech a formách zpracování, avšak upozorňuji, že se ve své práci zabývám pouze provedením tohoto světce v kameni. Vzhledem k vysokému počtu děl zobrazujících danou tematiku, není možné v bakalářské práci obsáhnout kompletní dílo. Proto jsem do svého tématu nezařadil sever moravského regionu. Orientuji se pouze na střední a jižní část.

2. Přehled dosavadního bádání

Pro historika umění, jenž se rozhodne zabývat otázkou ikonografického vyobrazení díla, není snadné, v našem badatelském prostředí, dosáhnout na kvalitní literaturu, která se danou disciplínou zabývá. Jak už poukázala Daniela Rywíková,¹ na české literární scéně chybí kniha, která by tuto problematiku zpracovávala odborným způsobem.

Při hledání určité formy ikonografického popisu jezuitského světce, jsem se proto z důvodu výše uvedeného, obrátil k německy psané knize erudovaného jezuitu Engelberta Kirschbauma – *Lexicon der christlichen Ikonographie*, kde autor ve zkratce popisuje znázornění a ikonografii světce. Dále se mi stal zmíněný slovník potřebným vodítkem při hledání dalších publikovaných prací, které se nejen zabývaly ikonografií sv. Františka Xaverského, ale také například stylem vzniku zobrazení světce na určitých místech.

Maďarská historička umění André Csatkai,³ zabývající se především vyobrazením smrti sv. Františka Xaverského na území střední Evropy, ve své práci uvádí i ostatní scény⁴ výjevů ze života světce s příklady uměleckých děl a vysvětluje interpretaci ztvárnění, proč ji tak podal určitý autor.⁵

V dalším článku od Gustava Gugitze⁶ nalezneme informace pouze o vývoji kultu na jihu Rakouska, kde se historik umění zaobírá zdejšími způsoby zobrazení sv. Františka Xaverského, tyto měli pozdější vliv na díla v okolních destinacích.⁷

Pro vysvětlení některých poznatků v historii obsahu obrazu využívám knihy *Ein Leben in Bildern*⁸ G. Schurhammera a R. E. Keplera, kteří zachytili chronologicky vývoj zobrazení sv. Františka Xaverského pomocí nashromážděných reprodukcí děl s danou tematikou.

V českém uměnovědném prostředí se mi nepodařilo najít žádný článek případně publikaci, která by se zabývala ikonografií sv. Františka Xaverského na českém nebo moravském území. Leoš Mlčák⁹ sice napsal krátkou stat' o morových patronech, ovšem tato práce byla spíše lokálního charakteru. O nástin ikonografie jezuitského řádu, jako celku, se u nás pokusila Petra Nevímová,¹⁰ která zmiňuje, v souvislosti s rakouským a českým prostředím, osobu umělce Andrea Pozza.¹¹

Mezi historiky umění, kteří se zabývali odvětvím barokního sochařství na území Moravy, lze uvést Ivo Kořána,¹² Miloše Stehlíka,¹³ Václava Richtera,¹⁴

Milana Tognera,¹⁵ Ivo Hlobila,¹⁶ Martina Pavlíčka,¹⁷ Marka Perůtka¹⁸, Pavla Panocha¹⁹ či Leoše Mlčáka.²⁰

3. Doba objevů a misijní poslání církve

Konec 15. století by se dal v naší evropské historii označit za dobu velkého mezníku, kdy tehdejší přímořské mocnosti Španělsko a Portugalsko, dostály, na svých zámořských cestách, největších objevitelských úspěchů. Ve Španělsku expanzivnímu rozvoji napomohla událost již byl sňatek Isabely Kastilské a Ferdinanda II. Aragonského, z něhož vyplynul vznik „nového“ samostatného Španělska, došlo ke spojení Kastilie s Aragonií, díky tomu se mohla země zbavit již dlouho trvajících problémů, tvořeného muslimy. Pád posledního maurského emirátu, roku 1492 na Pyrenejském poloostrově města Granady, totiž znamenal velké vítězství, vedoucí ke sjednocení Španělska.

Rok 1492 se ovšem do historie zapsal i další významnou událostí, a to tím, že mořeplavec Kryštof Kolumbus objevil Nový svět, ne však Indii jak se původně domníval. Díky zámořským objevům, skýtajícím nejen mnohá bohatství, ale také přidávajícím příležitosti upevnění moci katolické církve v nových destinacích, se po následujících několik staletí stalo Španělsko nejvýznamnější evropskou mocností, která ovlivňovala jak politické tak náboženské dění celé Evropy i zámořských zemí.

Portugalsko zažívající podobné období velkého rozvoje námořních cest, se snažilo nezůstat za svým sousedem. Expandovalo především do severní Afriky, tam získávalo levnou pracovní sílu. Portugalský král Manuel I. toužil po obeplutí „černého“ kontinentu za účelem uskutečnění cesty do Asie. Jeho přání realizoval jeden z nejvýznamnějších mořeplavců Vasco da Gama, který roku 1498 dosáhl pobřeží indického subkontinentu.

Do nově objevených částí světa, se tak dostávali mimo mořeplavců a vojáků, i misionáři a kněží, kteří měli za úkol rozšiřovat počet věřících pro katolickou církev. Ovšem v této době, kdy se stávaly misie mnohdy spíše dobrými prostředky politiky upevnění vlády kolonizátorů, bylo pro katolické představitele potřeba klást důraz na vlastní zájmy a plnění jejich úkolu. Jeden z prvních počínů v dané oblasti vzešel roku

1493, kdy papež Alexandr VI. rozdělil svět pomyslnou misijní čarou, která jej rozdělovala na západní část patřící Španělsku, směrem od Azorských ostrovů, a východní, spadající pod vládu Portugalska. To však přišlo o Brazílii, na kterou si činilo nárok, díky tomu v roce 1494, byla linie posunuta o 270 mil na západ. Církev si uvědomovala stále více nových příležitostí, otevírajících dveře do nových světů, a proto o nějaký čas později, zasáhl papež znovu, kdy vznesl požadavek, podřízení vedení misí přímo jeho osobě. K realizaci této myšlenky napomohlo založení kongregace *Sacra Congregatio de Propaganda Fide* roku 1622, ztvrzené bulou *Inscrutabili Divinae* Řehoře XV. Vznikla tak *Kongregace misijního poslání církve*, která podle slov sv. Pavla přiváděla prostřednictvím misionářů ...*pohany k Bohu slovy i skutky, mocí znamení a divů, mocí Ducha (Řím 15, 18 – 19)*. Započala se tak dlouhá pouť, na níž bylo zapotřebí každého oddaného křesťana pro šíření větší slávy Boží.

4. Založení řádu Tovaryšstva Ježíšova a jeho úkol

Dalo by se předpokládat, že počátky řádu Tovaryšstva Ježíšova nalezneme v Římě, jehož založení papež Pavel III. schválil roku 1540. Než se tak stalo, je však třeba se ohlédnout po dlouhé cestě, kterou jeho zakladatelé urazili. Prvním impulsem pro vznik řádu bylo uskupení studentů pařížské univerzity v čele s Ignácem z Loyoly.²¹ Patřili sem Petr Faber, rodák ze Savojska, Šimon Rodríguez z Portugalska, František Javier (Xaver) z Navarry, ti vytvořili jádro Tovaryšstva Ježíšova, ke kterému se později připojili Diego Laínez, Alfonso Salmerón a Nicolás Alfonso řečený Bobadilla. Poté na Montmartru všichni složili slib čistoty a chudoby, stvrzený roku 1534 v kapli Panny Marie. Po ukončení studií se společně chtěli odebrat do Svaté země, aby spatřili místa o kterých tak mnohokrát slyšeli, a mohli se poklonit u Kristova hrobu. Bohužel nestalo se tak, cesta skončila nezdarem. Po nějaké době se rozhodli pro společné setkání v Římě, chtěli vytvořit organizaci určenou pro službu zasvěcenou Bohu, vznikla tak *Compañía de Jesús*, tedy Tovaryšstvo Ježíšovo. Protože však nechtěli zůstat pouze neoficiální společností, roku 1539 požádali papeže o její schválení. Zprvu se od něj dočkali pouze ústního souhlasu, až o rok později jim úředně potvrdil existenci řádu bulou *Regimini militantis Ecclesiae*, v překladu

Řízení bojující církve. Už první věta listiny napovídá o poslání jezuitů, jako o řádu, který měl za úkol prosazovat zájmy katolické církve ve světě, být její největší oporou. Mezi hlavní úkoly jezuitského poslání patřil rozvoj vzdělání, a dále misijní a katechetická činnost.

Po usazení řádu v Římě u kostela Santa Maria della Strada,²² započalo období expanze jezuitů do evropských zemí a na zámořské misie, pod ochranou papeže se všemi jeho výsadami.²³ O činnost byl velký zájem, ale pro tento úkol vybíral generál řádu jen ty nejpovolanější, a tak ne každý, kdo jej žádal, dostal kladnou odpověď.

Jako jednoho z prvních vyslanců církve do vzdálených zemí můžeme uvést Františka Xaverského, který svojí službou zásadně změnil misionářskou činnost.

5. František Xaverský – život a misie

František Xaverský původním jménem Francisco de Jasu y Azpillicueta se narodil 7. dubna 1506 na zámku Xaver v samostatném království Navarrském na Pyrenejském poloostrově. Jeho mládí silně ovlivnilo napjaté politické klima, kdy se ocitl v boji o nezávislost mezi baskickou Navarrou, Španělskem a Francií.²³ Události nabraly rychlý spád a vše vyvrcholilo v roce 1521 bitvou o město Pamplonu, kdy Francie, na jejíž straně stála rodina Xaverů, utrpěla porážku. Vítězství Španělska znamenalo upevnění jeho moci, následně poté došlo k persekucím nepřítele, ten tímto utrpěl značnou majetkovou újmu. Když mladý Bask zjistil, že jeho rodina zůstala téměř bez prostředků, rozhodl se pro odchod na studia do Paříže. Jako osmnáctiletý nastoupil na dráhu kněze, která trvala jedenáct let. Na kolejích university sv. Barbory, kde byl ubytovaný, se seznámil s mladým učitelem Juanem de Peňou a Savojanem Petrem Faberem, mezi nimiž vzniklo pouto silného přátelství. Zde také poznal osmatřicetiletého Ignáce z Loyoly, bývalého vojáka obráceného na víru, který stál v bitvě u Pamplony na straně Španělska. Možná právě z těchto důvodů, si tyto dva zprvu příliš nenesli, a cesta k jejich vzájemnému porozumění trvala déle. Ignác však postupem času získal Xaverovu přízeň, aby se o několik pár let později stal jeho sekretářem v Římě.

Po založení Tovaryšstva Ježíšova roku 1540 se František Xaverský, už jako vysvěcený kněz, ocitl v prvním jezuitské řádovém domě u kostela Santa Maria della

Strada v Římě, kde zastával místo osobního sekretáře generála řádu. Tuto funkci však zastával pouze na krátkou dobu, protože jeho nadřízený, Ignác z Loyoly, obdržel pokyn velvyslance portugalského krále Jana III. dona Pedra de Mascarenhase - pána z Palmy, žádající o vyslání misionářů do Západní Indie. Nejprve padla volba na Portugalce Šimona Rodrígueza a Nicoláse Alfonse Bobadillu. Ten však onemocněl, na jeho místo tedy nastupil František Xaverský. Den odplutí byl stanoven na 15. března 1540. Misionář si vzal s sebou na cestu jen pár nutností, jídlo, bibli a kříž.²⁴ První zastávka vedla přes Portugalsko, kde Bobadillu a Xavera uvedli před krále Jana III. Zde se oba bratři rozdělili, na dlouhou pouť, která trvala třináct měsíců, se vydal František Xaverský již sám.

Jako misionář působil mezi léty 1542 až 1552 v portugalsko-východoindické koloniální říši, s hlavním městem Goa, nejen v městě samotném, ale i v přilehlých destinacích, vždy se při své práci řídil především slovy sv. Pavla „*všem se stát vším*“.²⁵ Jeho činnost velice dobře dokumentuje hojná korespondence²⁶ mezi ním a samotným portugalským králem, nebo dalšími řádovými bratry. Pravděpodobně již zde vznikal budoucí obraz sv. Františka Xaverského, jak dle jeho zásluh a událostí, které vykonal ve jménu Ježíše Krista, bude zobrazován na četných uměleckých dílech po celém světě. Než se tak stalo, musel ovšem jezuitský kněz vykonat pouť, ve které se obětoval ve službě „Pánu“, a na konci ní došel svatořečení.²⁷

Roku 1552 se sv. František rozhodl, že podnikne misii dále na východ. Nechal se tedy převést lodí Santa Cruz na ostrov San Čoan, kde čekal na obchodní loď, která jej měla dopravit do čínské provincie Kantonu. Zde však s největší pravděpodobností onemocněl tyfem, a dne 3. prosince 1552 s posledními slovy: „*O sanctissima Trinitas! Jesu, fili Dei, miserere mihi! Monstra te esse Matrem!*“²⁸, zemřel. První pohřeb se konal na ostrově San Čoan, ale v únoru roku 1553 bylo jeho tělo exhumováno a převezeno lodí do kostela v Malaku. Později, po úpravách chrámu Bon Jesus nedaleko Goa, spočinuly ostatky světce v tamní kapli, kde se nalézají dodnes.²⁹ V roce 1615 se svolením papeže Pavla V. byla pravá ruka převezena na boční oltář sv. Františka Xaverského v Il Gesù.

K jeho blahoslavení došlo 25. října 1619 papežem Pavlem V., svatořečil jej Řehoř XV. dne 12. března roku 1622. Mezi zázraky sv. Františka Xaverského patří křest 1 200 000 Indů, uzdravení nemocných morem, či vzkříšení Panny z Langerima.

6. Ikonografie zobrazení sv. Františka Xaverského

Počátky zobrazení světce v uměleckých dílech odstartovala událost jeho svatořečení z roku 1622, kdy se následně po ní, během druhé poloviny 17. století, začaly objevovat první ztvárnění sv. Františka Xaverského v kameni, bronzu, štuku, malbě a grafice.

Vznikly tři základní ikonografické typy.³⁰ V prvním je světec představen jako stojící muž - misionář, který káže nebo se kaje s křížem v ruce, oblečený do kněžské kleriky, superpellicea (kabátce se širokými rukávy) a štoly, jež má zavěšenou kolem krku. Sám představuje šířitele katolické víry, je zástupcem Boha na zemi. Kříž, svírajíc v pozvednuté ruce, nevnímáme jako pouhý nástroj Kristova utrpení, ale také jako cestu skrze níž mohou věřící dojít spásy. U takto pojatého vyobrazení, někdy bývá doplněna hlava s částí těla, sešlapávaná pravou nohou kněze. Ta představuje herezi, proti které světec bojuje šířením slova Božího. Spoutává ji a ničí. Jeho postava by se dala interpretovat takto - voják ve službách církve, což je v podstatě jeden ze základních úkolů Tovaryšstva Ježíšova. Být jedním z hlavních pilířů nesoucích katolickou církev.³¹

V druhém vyobrazení nalezneme světce oblečeného do dlouhé kněžské sutany jak křtí, buď atributem kříže, nebo miskou s vodou, postavu Inda, sedícího u jeho nohou. Pojetí okamžiku křtu, představuje odlišnější formu, která je umírněnější od předešlé. Nejedná se již o zápas, ale o moment vítězství a spásy. Člověk přijímá Kristův dar věčného života. Sama voda, s níž provádí kněz úkon křtu, je věčná³² a představuje tak svátost eucharistie.

Do třetí skupiny vyobrazení patří poslední událost ze života světce. Scéna smrti sv. Františka Xaverského, která patřila v 18. století k nejčastěji reprodukováným dílům, a to zejména v grafice,³³ měla značný vliv na šíření kultu Xaveriány a vysoký podíl na nárůstu její úcty. Scéna zobrazovala jak leží svatý mrtev na malé vyvýšenině v jezuitském rouchu s velkou svatozáří okolo hlavy. V dlaních složených na hrudi drží krucifix a růženec, kolena u sebe a bosá chodidla, paralelně přitisknutá na sebe. Na pravé straně obrazu můžeme spatřit hůl a plášť, v pozadí plachetnici na rozbořeném moři a v dálce obrysy města. Vzdouvající se moře slouží této scéně takřka jako rám, vlevo pohlcuje velká vlna jenom načrtnutou chatrč. Na dvou krajích obrazu vyráží kořen stromu, zatímco na třetím dále doprostřed obrazu za mrtvým je vidět jen horní

část. Všechny tři jsou spojeny horizontálně probíhající linií trámku z přístřešku, nad jehož hořejškem shlížejí tři hlavy cherubínů, zatímco se z rákosové kartuše snáší nebeský paprsek a hlava mrtvého svatého se noří do rozjasňujícího světla. Vyobrazení představuje, smrt světce, kdy se otevírá nebe, z něhož se k němu snáší andělé s lilii jako znakem vzkříšení. Je to oslava činů světce, které za svůj život vykonal. Jako vděk ve službě Boží, jeho duše stoupá zlatým paprskem k nebi, a on sám přijímá život věčný.

Výše zmíněné typy ikonografické tradice zobrazení sv. Františka Xaverského, nejvíce ovlivnily ztvárnění podoby tohoto světce ve světě i u nás. Postupem času, výše uvedené tři formy nabyly toliko na oblibě, že téměř zcela potlačily i jiná vyobrazení.

Z méně reprodukováných výjevů děl ze života sv. Františka Xaverského lze uvést, Útěk z ostrova Halmahera před domorodci, Křest královny z Neachile a eunucha etiopské královny Candace, Vzkříšení pany z Lagermina, Krab podává z moře kříž sv. Františkovi, Uzdravuje nemocného morem.

Atributy světce jsou kříž, hořící srdce - znak obětavé lásky, poutnický plášť s holí, lilie, kniha, biret, miska nebo mušle s křestní vodou, individuálním atributem bývá postava Inda či černocho. František Xaverský je patronem mořeplavců, misionářů, za dobrou hodinu smrti, církevního tisku, proti moru a proti bouři.

7. Nejstarší vyobrazení sv. Františka Xaverského v barokním umění

Umělecké ztvárnění podoby světce podléhalo stylovým vlivům doby v níž vznikalo. Díky tomuto faktu, a také datováním jednotlivých děl, lze dohledat srovnávací cestou, nejstarší vyobrazení postavy sv. Františka Xaverského, vzniklá na začátku periodické řady v období od jeho svatořečení, až po konec baroka.

Díky postupu, od nejstaršího po nejnovější dílo, můžeme také využít analýzy porovnání světových děl, s vyobrazeními na našem územím. Šířitelem kultu sv. Františka Xaverského se totiž stali sami jezuité, působící po celém světě včetně českého území, kde se ocitli již v roce 1556. Na Moravu dorazili o deset let později. Zde po blahoslavení sv. Františka Xaverského, vlastního světce řádu, napomohli k jeho usazení do českého náboženského prostředí.³⁴

Mezi nejstarší díla s námětem vyobrazení sv. Františka Xaverského patří scény Křest Inda [1], Kázání [2], Útěk z ostrova Halmahera (Indonésie) před domorodci [3], a jeho smrt [4] na reliéfech z bronzu, v bazilice Bom Jesu v Goa, od florentského umělce Gavanniho Battisti Fogginiho, z let (1691-1697), nebo opět scéna smrti [5], též provedená stejnou technikou zpracování, od Masimiliana Soldaniho Benziho,³⁵ uložená v Bargellu, z roku 1690. Dále pak všechny tyto scény a Zázrak sv. Františka Xaverského [6] vytvořené malbou na plátně od Petera Paula Rubense³⁶ (1617-1618), dnes v Kunsthistorisches Museum ve Vídni, nebo Zázrak a kázání sv. Františka Xaverského [7] od španělského malíře Bartolomea Murilla, vznik kolem roku 1650, dnes v Pradu v Madridu. Mezi nejdůležitější vyobrazení patří událost smrti světce [8] od, Giovanniho Battisti Gaulliho zv. Baciccio, z římského kostela San Andrea al Quirinale datovaného rokem 1675, a Carla Marattiho, s datací okolo roku 1700, dnes umístěného v The Jesuit Community of Loyoly University v Chicago. Opět scéna křtu [9], tentokrát na plátně od Andrea Pozza, z roku 1701, v Kiscelli Museum Budapešť. Jako další vyobrazení lze uvést zpodobnění sv. Františka uzdravující nemocného morem [10] od Giovanniho Dominica Lombardiho, z roku 1720, dnes v Musée des beaux-arts Chambéry.

V případě děl provedených v kameni, nelze opomenout skulpturu světce potírajícího herezi [11] z kaple sv. Františka Xaverského v kostele v St. Germain-des-Prés v Paříži, od francouzského sochaře Guillaume Cousteau, vyvedené v mramoru roku 1672. Na našem území jde pak o dílo významného barokního sochaře Ferdinanda Maxmiliána Brokoffa, a to skupinu sv. Františka Xaverského [12] z Karlova mostu v Praze z roku 1711, kde umělec zobrazil světce jako křtícího kněze, oblečeného do dlouhé kleriky se svrchním pláštěm, držíc ve své levé ruce pozvednutý kříž a pravou na něj ukazujíc. K vyvýšení sochy do prostoru použil namísto tradičního kamenného soklu skupinu postav domorodců, přidržující desku na níž sv. František stojí, a k jeho nohám Brokoff umístil postavu klečícího Inda. Ten v ruce drží knihu, a vzhlíží ke světci.⁴⁶ Pro grafické stránce byl největší inspirací obraz smrti světce, který vytvořil Michael Reinwald z Laibachu, do Wallfahrtskirche ve štýrském Oberburgu, kolem roku 1700. Odtud se pak dílo šířilo pomocí reprodukcí, najdeme jej v mnoha lidových grafikách. Na Moravě nalezneme vyobrazení sv. Františka Xaverského v grafickém provedení na univerzitních tezích, vznikajících ve vysoce reprezentativní formě velkých rozměrů. Tyto teze jsou bohatě zdobeny rytinami dle původních návrhů řady vynikajících evropských umělců. Na tuto úroveň kvality zpracování se dostaly díky jezuitskému

řádu, který je používal jako veřejné ohlášení obhajoby disputací studentů na svých vysokých školách. Mezi nejčastější vyobrazení na univerzitních tezích s postavou sv. Františka Xaverského patřila scéna jeho smrti [13].

Doložením existence skupiny několika málo děl se snažím poukázat na bohatou typologii zobrazení sv. Františka Xaverského, která jej od doby vzniku jeho kultu doprovázela. Některá³⁷ mají velmi blízko k vyobrazení světce v barokní kamenné skulptuře u nás, některá jsou svým námětem i typologií vzdálenější. Je to podmíněno především vlivem, a příležitostmi, pro níž památky na území Moravy vznikaly.

8. Umístění skulptury vyobrazující sv. Františka Xaverského na území Moravy

Počátky rozvoje kultu sv. Františka Xaverského, které můžeme ve světě najít již od poloviny 17. století, jsou spojené s dobou po jeho svatořečení. K nám se vyobrazení světce dostalo o pár let později, a to díky již zmíněným jezuitům.³⁸ V první řadě vznikaly skulptury spojené se stavbou svatotrojičních, mariánských a morových sloupů. Dále se sochy stávaly součástí architektury, jako byl například kostel, konvikt nebo kolej. Ve všech případech objekt vlastnil řád Tovaryšstva Ježíšova.³⁹ Dále se stejný námět objevoval na skulpturách z poutních míst,⁴⁰ kde po většinou sv. František doprovázel jiné postavy světců.⁴¹ Ovšem našlo se i použití sochy jako solitéry. V neposlední řadě souviselo vyobrazení jezuitů s kultem českého patrona sv. Jana Nepomuckého. Řád Tovaryšstva Ježíšova rozšiřoval nepomuckou úctu z důvodu snahy zdůraznit význam zpovědi, jako jediné cesty k odpuštění hříchů. Považoval sv. Jana Nepomuckého za vlastního světce především v zájmu reformace, a díky mučednické smrti obou světců, se jejich vyobrazení časem velmi pevně provázaly. Touto cestou došlo k prosazení španělského světce na cizím území, a tím sv. František Xaverský vstoupil, ještě více do podvědomí našeho obyvatelstva v období baroka.

8. 1. Skulptura sv. Františka Xaverského na svatotrojičních, mariánských a morových sloupech

Po velkých morových ranách z období sedmdesátých let 17. století se začaly stavět po celém moravském území památky v podobě kamenných sloupů, které měli uctít zemřelé, a zároveň odvrátit další morovou epidemii. Na vrcholu se zpravidla objevovala postava Panny Marie – Immaculaty, nebo svaté Trojice, na hranolové základně sloupu stály čtyři, někdy i více soch světců. Mezi zobrazenými byli sv. Šebestián, sv. Roch, sv. Karla Boromejský, sv. František Xaverský. Světce zpodobňovala postava kázajícího či kajícího se kněze s gestem pravé ruky položené na prsou, a atributem kříže, který držel v druhé. Postava, držící kříž v levici, ikonograficky vycházela z prototypu zobrazení, přesněji z malby sv. Františka Xaverského, vzniklé rukou vlámského malíře Antoon van Dycka roku 1623, uložené ve Vatikánských muzeích.⁴² V moravském prostředí to jsou skulptury z Valtic, Brna – náměstí Svobody, Hodonína, Uherského Hradiště. Opačný prototyp sv. Františka, kde drží symbol kříže v pravé ruce, vycházel ze sochy uložené v katadrále v Cádiz ve Španělsku.⁴³ U nás se takto pojaté vyobrazení nachází v Rokytnici u Přerova, Hustopečích, Mikulově, a u soch soliterně pojatých ve Znojmě a Vratětině. Objevují se zde ovšem tři výjimky, a to v Mohelnici, Kroměříži a Olomouci – na Dolním náměstí. Ve dvou případech světec postrádá atribut kříže a kaje se s rukama na prsou nebo mu jedna ruka vyčnívá do prostoru. V posledním, olomouckém vyobrazení, Františkovi Xaverskému na zádech spočívá cestovní klobouk, v ruce pak drží poutnickou hůl, znak misií a katolické víry. Poutník putuje do země zaslíbené, tedy do Jeruzaléma, nebo nověji do *Roma aeterna*, přímo do náruče církve, kam se později přenesla metropole křesťanství. Nejznámějším apoštolem ve Jménu Krista se stal sv. Pavel, se kterým bývá sv. František Xaverský ztotožňován. Ve světovém umění se tato socha blíží nejvíce dílu B. Murilla dnes v Prahu, jenž ztvárnil světce jako kněze na cestách, oblečeného v dlouhé sutaně, s atributem hořícího srdce na prsou. Dále doplnil vyobrazení postavy o knihu uvázanou u pasu sv. Františka, který se opírá při svém vidění o poutnickou hůl.

8.2. Skulptura sv. Františka Xaverského jako součást staveb

Skulptura zobrazující misionáře a kazatele sv. Františka Xaverského se objevovala, jako součást výzdoby architektury, v mnohem menší míře, nežli na morových památnících. Zpravidla tyto stavby spadaly do vlastnictví řádu Tovaryšstva Ježíšova a ti přímo ovlivňovali koncepci vyobrazení. Patří sem socha z portálu v Mozartově ulici v Brně, který se dříve nacházel u bývalého jezuitského konviktu.

Sv. František je zde zobrazen jako kající se kněz, oblečen do těžkého kabátce a štoly, držící v levé ruce atribut lilie. Tak odkazuje na služby, které vykonal ve jménu Boha, a díky těmto zásluhám obdržel v poslední hodině atribut znázorňující nesmrtelnost. Skrze katolickou víru lze dojít k věčnému životu. Ve světovém umění nalezneme lilii u světce na obraze s tématem vyobrazení sv. Řehoře Velikého se sv. Ignácem z Loyoly a sv. Františkem Xaverským od italského mistra G. F. Barbieriho zv. Guercino z roku 1626, nebo na přípravné kresbě od stejného autora k obrazu sv. Františka Xaverského z padesátých let 17. století. Dnes uloženo v Bologni.

Další skulpturu nalezneme v nice průčelí kostela Panny Marie Sněžné v Olomouci.⁴⁴ Postava světce vzhlíží k horní nice s Pannou Marií a oroduje k ní. Obě ruce má složené na prsou bez atributu kříže. Světec je zde součástí složité koncepce, která kopíruje uskupení ikonografických prvků přímo z mateřského kostela Il Gesù v Římě.

8.3. Skulptura sv. Františka Xaverského na poutních místech

Vznik poutních míst v období baroka spojovala především úcta k Nejsvětější Trojici a Matce Boží. Nelze říci, že by poutě byly něčím novým. První zmínky nalezneme již u počátku církve samotné.⁴⁵ K jejich rozvoji ovšem v době 17. století na našem území, napomohl fakt přílivu nových světců, tedy patronů, kteří nabyli velké obliby po svém svatořečení, a dočkali se vyobrazení společně s Pannou Marií, či sv. Janem Nepomuckým. Stejně tak tomu bylo i u sv. Františka Xaverského. Vznik nových skulpturu opět iniciovali sami jezuité. Pod jejich správou patřili v době baroka poutní místa v Tuřanech u Brna, Znojmo – dříve obec Purkrábka a Jemnice u Police nedaleko Třebíče. Zde vznikla různá vyobrazení sv. Františka Xaverského. Na

prvním zmíněném místě nalezneme vyobrazení světce, jako kněze oblečeného do dlouhé kleriky a štoly, kde pravou rukou drží kříž a levou jej přidržuje. U nohou mu sedí postava Inda, která k němu spíná svoje ruce. Na druhém místě, ve Znojmě, nalezneme postavu kněze stojícího na kupě mračen, s hlavami andílků a nápisovou páskou. Tento s největší pravděpodobností držel v pravé ruce atribut kříže. Dnes je však socha silně poškozena. Poslední pojetí koncepce nese ojedinělé dílo v rámci barokní skulptury na území Moravy. Je jím znázornění smrti sv. Františka Xaverského. Ten leží na masivním podstavci zakončeným bočními volutami, v levé ruce svírá kříž a zpod pravé vyčnívá kus stránky z otevřené knihy. Nad ním se potom vznáší dvě hlavy andílků spolu s Božím okem. Ve světovém umění nalezneme paralelu k obrazu s námětem smrti sv. Františka Xaverského, z roku 1675 od G. B. Gaulliho, a k bronzovému reliéfu M. Soldani Benziho⁴⁶ se stejným námětem z devadesátých let 17. století.

8.4. Skulptura sv. Františka Xaverského jako součást kultu sv. Jana Nepomuckého na poutních místech

V Čechách tak i na Moravě patřilo svatojánské téma ve výtvarném umění k výrazným složkám barokní doby. Již od počátku vzniku kultu se na našem území objevovaly četné památky zobrazující sv. Jana Nepomuckého. Jak již poukázal Ivo Hlobil,⁴⁷ se hlavními donátory děl s nepomuckou tematikou, staly šlechtické rody a církevní řády.⁴⁸ Jedním z nich bylo i Tovaryšstvo Ježíšovo. Chovalo velkou úctu ke sv. Janu, a považovalo jej za svého patrona. Mnohdy tak docházelo v umění ke spojení jezuitských světců s touto postavou toliko typickou pro české a moravské prostředí.

K nejstarším skulpturám periodické řady zobrazující sv. Františka Xaverského ve společnosti českého světce, patří dílo z obce Kunčina nedaleko Moravské Třebové. Na tomto místě nalezneme dlouhou řadu světců usazených na balustrádě, vždy po dvou, okolo hlavního motivu. Pod sloupem, nesoucím sv. Jana Nepomuckého s pozlaceným nápisem IHS, stojí po pravé straně postava znázorňující sv. Ignáce z Loyoly, na levé pak sv. František Xaverský. Ten jako kněz, oblečen do dlouhé kleriky a štoly, vzhlíží k nebi a kaje se. Levou ruku má položenou na prsou, a v druhé,

prověšené podél těla, drží kvadrátek. Takto pojaté vyobrazení jezuitského světce se samo o sobě velmi blíží k ikonografickému zobrazení sv. Jana Nepomuckého. Chybí zde však atribut kříže, který by v případě nepomucké památky musel být umístěn pod levou ruku.

Na známém poutním místě, v obci Dubu nad Moravou, nalezneme dva menší monumenty na jejichž vrcholech usadil sochař dvě postavy světců, Jana Nepomuckého, a patrona proti ohni, sv. Floriána. Obě díla, umístěná na vyvýšeném soklu, obklopují na balustrádě další církevní představení, mezi nimiž nalezneme opět sv. Ignáce z Loyoly a sv. Františka Xaverského. Ten si jako kající se kněz přidržuje na prsou symbol hořícího srdce, zračící čistou Boží lásku. Atribut také odkazuje přímo na objednavatele skulptury, kterým se, dle nápisu jeho jména na podstavci, stal olomoucký biskup Otto Egkh.⁴⁹ Ten se ztotožnil s postavou sv. Františka jako šířitele křesťanské víry a lásky Boží. Pout', vedoucí z Olomouce přes Dub nad Moravou a dále na jih, by se dala označit za putovní misi, již podnikal jezuitský světec za svého života. Je tedy možné, že se cesty účastnil i sám Egkh.

Poslední skulpturu, spojenou s kultem sv. Jana Nepomuckého, najdeme u kostela sv. Jakuba Většího ve Vratěnině. U vchodu do stavby stojí proti sobě sochy obou světců. Sv. František Xaverský drží v levé ruce na prsou kříž a v pravé knihu. Zada mu překrývá dlouhý plášť, z pod něhož mu vyčnívá kněžská klerika. Jako pokrývku autor skulptury zvolil biret. Obě díla jsou opět typově velmi příbuzná, podobně jako v obci Kunčina nedaleko Moravské Třebové. Sv. Františkovi přibyl navíc dlouhý plášť a kniha, o tyto prvky je skulptura sv. Jana Nepomuckého chudší.

Díky propojení kultu obou světců se ve stylové i ikonografické poloze staly jejich vyobrazení velmi příbuznými. Odlišení sv. Jana Nepomuckého od sv. Františka Xaverského, mnohdy spočívá v několika málo detailech. Lze zde spatřovat možný účelný úmysl jezuitského řádu snažící se o splnutí nově příchozích světců, s moravským náboženským prostředím.

8.5. Skulptura sv. Františka Xaverského a její použití jako solitéry

Poslední vyobrazení skulptury kajícího se světce s křížem v levé ruce, nalezneme v obci Dřevohostice, nedaleko města Olomouce. Dílo pravděpodobně vzniklo na zakázku jezuitů, kteří zdejší pozemky vlastnili v druhé polovině 18. století. Socha nevyniká příliš dobrým zpracováním v kameni i její umělecká hodnotová úroveň je nízká. Dokazuje však svou existencí velkou oddanost a úctu Tovaryšstva Ježíšova kultu svého světce sv. Františka Xaverského, kdy nechali dílo osadit i na méně frekventovaném místě, nežli předešlé práce.

9. Ikonografická i stylová změna vyobrazení postupem času

Zobrazení sv. Františka Xaverského v kameni na moravské území podléhalo především dobovým událostem.⁵⁰ Nejvíce se objevovaly první dva základní ikonografické typy,⁵¹ které navazovaly svojí tematikou stylu zobrazení na ikonografickou sestavu morových sloupů. Po většinou šlo o postavu kněze, jež se kála, držela atribut kříže zprvu v levé ruce, postupem času se začaly objevovat i díla, která ikonografickou tradici na našem území pozměnila.⁵² Došlo k tomu díky výměně stran umístění atributu, kříž se tak ocitl ve světcově pravé ruce. Současně s touto změnou, se začala objevovat zobrazení, kdy se postava kála, a měla uložené obě ruce prázdné, na svých prsou.⁵³ Další změna nastala, když levá ruka zůstávala dále položená na srdci světce, a pravá volně gestikulovala.⁵⁴ V jiném případě se vyobrazení obohatilo o atribut poutnické hole.⁵⁵ Kdy se z kajícího kněze přímluvníka, stal poutník, přinášející naději a spásu. Nevyjadřoval už toliko utrpení jako na předešlých⁵⁶ morových sloupech.

Další pojetí vyobrazení se týkalo tematiky křtu, v souladu s ikonografickou tradicí, kdy sv. František oblečen jako kněz, držel v pozvednuté ruce kříž a u jeho nohou seděla postava Inda.⁵⁷

Postava sv. Františka se začala objevovat i nově na poutních místech a došlo k navázání na kult sv. Jana Nepomuckého. K současné ikonografické formě přibyl atribut knihy a hořícího srdce.⁵⁸

Ke konci barokního období se objevila nová poloha formy vyobrazení v kameni. Dříve hojně využívaná spíše v malbě a grafice.⁵⁹ Jednalo se o výjev světcovi smrti. Kdy tělo sv. Františka Xaverského leží pod přístřeškem a přítomnost andělů naznačuje odebrání jeho duše na nebesa.⁶⁰ Od původní ikonografické tradice znázornění se moravské dílo liší ve zjednodušení námětu. Postavy andělů autor redukuje na pouhé hlavy, které usazuje do štítu příbytku, nebeské světlo, zde znázorňuje ozářené Boží oko.

Po celou dobu baroka se zobrazení sv. Františka Xaverského na území Moravy v kamenné sochařské tvorbě neustále měnilo. Docházelo jak k posunům vnitřního smyslu díla, tak obměnám stylového vyjádření. Skulptury však mají jedno společné, vycházejí ze tří základních ikonografických předloh.

10. Závěr

Při studiu ikonografického zobrazení sv. Františka Xaverského v barokní kamenné sochařské tvorbě na území Moravy zjišťujeme, že se sochařská produkce tohoto námětu nejvíce orientovala na výzdobu morových sloupů, dále pak na výzdobu fasád a portálů budov spojených s působením řádu Tovaryšstva Ježíšova. V neposlední řadě se skulptury světce objevily na poutních místech, v některých případech s návazností na kult sv. Jana Nepomuckého.

Ikonografie sv. Františka Xaverského vycházela ze třech základních typů forem vyobrazení. Nejčastěji šlo o postavu kajícího nebo kázajícího kněze s atributem kříže v levé nebo pravé ruce, dále s planoucím srdcem na prsou, poutnickou holí, knihou, lilií nebo s postavou Inda. Třetím vyobrazením se stala scéna smrti sv. Františka Xaverského, pojatá v plném rozsahu své ikonografické předlohy.

11. Katalog

Mathias Gunst

sv. František Xaverský

1680

pískovec, cca 150 cm

stav zachování: bez poškození

restaurováno:

Valtice, náměstí Svobody

Literatura:

Šrom – Krajča (1939), s. 278, (MG, 1680); Miloš Stehlík (1994), s. 6, (MG, 1680); Haupt (2007), s. 333, (MG, 1680)

Mariánský morový sloup, který se nachází na náměstí Svobody ve Valticích, nechal postavit roku 1680 zdejší majitel panství Karel Eusebius z Liechtensteinu.⁶¹ Pro sochařskou výzdobu si vybral rakouského sochaře Mathiase Gunsta, který podepsal první smlouvu, již v roce 1670 celkem na sedm soch. O několik let později, však smlouva byla zrušena a vznikla nová definitivní, kde se Gunst zavázal k odevzdání pěti soch – Panny Marie, sv. Rocha, sv. Františka Xaverského [14], sv. Šebestiána a sv. Karla Boromejského. Socha jezuitského světce umístěná na jedné ze čtyř bočních říms základny sloupu spodobňuje sv. Františka jako kajícího se kněze s křížem v levé ruce. Oděn je do superpellicea s širokými rukávy, jež dodávají soše na objemovosti. Celkově klidné vyznění postavy bez výraznějších dramatických projevů oživuje bohatě vertikálně řasená drapérie roucha. Modelace tváře sv. Františka připomíná vyzněním strohý římský styl postrádající známky emočního vyjádření. Avšak naproti tomu, mírným natočením hlavy a použitím gest rukou, vtlačením prstů do hrudi kněze, Gunst docílí na celkovém dojmu psychologického účinku, který u diváka vzbuzuje vnitřní napětí. Tímto způsobem socha, leč působící na první dojem klidně, až stoicky získává na výpravnosti a přibližuje se tak k divákovi, pro kterého byla určena.

Jan Kašpar Pröbstl (†1729) a Baltazar Frobel

sv. František Xaverský

1680-1681

pískovec, výška cca 150 cm

stav zachování: bez poškození

restaurováno:

Brno, náměstí Svobody

Literatura :

Stehlík (1976), s. 25, (JKP?, 1680 - 1681); Chronek – Dvořáková – Nováková – Samková (1981), s.118, obr. 91, (Pröbstl?, 1680 - 1681); UPMS I (1994) s.215, obr. 240, (FP,BF,JKP 1680 - 1681); Krsek – Kudělka – Paul – Stehlík – Válka (1996), s. 83, (FB,BF,JKP 1680 - 1681); Stehlík (2006), s.29, (JKP 1680 - 1681)

Mezi světci morového sloupu na náměstí Svobody v Brně nalezneme postavu sv. Františka Xaverského [15] vytvořenou v podživotní velikosti pravděpodobně brněnskými sochaři Janem Kašparem Pröbstlem a Baltazarem Frobelem.⁶² Dále s nimi na tvorbě výzdoby sloupu spolupracoval Ferdinand Pfaundler, který zhotovil sloupovou hlavici s Madonou a dítětem. Sloup byl postaven na objednávku rady města Brna a zasvěcen Panně Marii. Vznikl ku příležitosti konce velké morové rány roku 1689. Postava sv. Františka Xaverského oděná do superlicea a štoly zobrazuje kajícího se kněze, jež pozvedá hlavu vzhůru, aby orodoval za lid u Boha za odvrácení další morové rány. Blokově pojatou postavu ožívují ruce; v levici drží sv. František kříž s ukřižovaným Kristem a pravou ruku vysouvá do prostoru.

Jan Kašpar Pröbstl (†1729)

sv. František Xaverský

1687 – 1690

pískovec, cca 140 cm

stav zachování: bez poškození

restaurováno:

Brno - portál u bývalé zemské pojišťovny, Mozartova ulice

Literatura:

Dostál (1928), s. 92, (neaut.,1690); UPMS I, (1994), s. 199, obr.217,

(JKP 1687 – 1690)

Sochu sv. Františka Xaverského dnes umístěnou na portálu v Mozartově ulici v Brně pojal Jan Kašpar Pröbstl odlišněji, než na morovém sloupu na náměstí Svobody. Nad vstupní branou do bývalého jezuitského komplexu zpodobnil představitele řádu nikoliv jako kajícího se kněze s křížem v ruce, ale jako vyslance ve službách božích se symbolem vzkříšení a královské důstojnosti - zlatou lilii [15]. Jako oděvu použil těžkého kabátu se širokými rukávy, který nechal splývat téměř na zem, z pod kterého spustil roucho ke světcovým nohám. Jako doplněk oděvu použil sochař štolu s výšivkami položenou přes ramena, aby dopomáhala k větší plasticitě sochy. Tvář sv. Františka usadil do klidného výrazu a nasměroval ho pohledem k přichozímu divákovi. Socha tímto gestem více komunikovala.

Jan Kašpar Pröbstl (†1729)

sv. František Xaverský

kolem 1690

pískovec, cca 120 cm

stav zachování: bez poškození

restaurováno:

Brno – Tuřany (u kostela Nanebevzetí Panny Marie)

Literatura:

UPMS I (1994), s. 240, (JKP, 1690)

Sousoší Panny Marie s Ignácem z Loyoly a Františkem Xaverským [16] nalezneme v blízkosti bývalé jezuitské rezidence v Brně-Tuřanech postavené roku 1666. Brněnský sochař Jan Kašpar Pröbstl se úkolu zhostil již jako zkušený mistr svého řemesla. Sochu sv. Františka v podživotní velikosti usadil na boční rameno stupňovitého soklu po levici Panny Marie. U nohou světce klečí Ind a vzpíná ruce vzhůru. Jedná se o okamžik křtu, kdy sv. František uvádí nově příchozího do náruče církve. Co se týče kompozice soch, je velmi podobná štukovému provedení scény⁶³ v brněnském kostele Nanebevzetí Panny Marie, kde se nechal sochař Jan Jiří Schauburger mezi léty 1734-1737 pravděpodobně inspirovat Pröbstlovým provedením. Na obou vyobrazeních stojí sv. František v mírném kontrastu a pozvedá před sebe kříž. Dramatický okamžik zvyšuje rozevlátá drapérie, ovšem tvář světce zůstává soustředěná bez vnitřních známek napětí. Misie spojené s činností křtu patřily k oblíbeným ikonografickým tématům vážících se k tomuto světcovi. Nejznámější vyobrazení křtícího sv. Františka Xaverského nalezneme na Karlově mostě v Praze z roku 1711, kde ho vytvořil v kameni na objednávku pro pražské jezuitu barokní mistr sochařské tvorby Ferdinand Maxmilián Brokoff a dal tak inspiraci pro mnohá budoucí díla.

David Zürn (1665 – 1724)

sv. František Xaverský

1716

maletínský pískovec, cca 150 cm

stav zachování: bez poškození

restaurováno: 1971 J. Stárek a K. Lenhart, 1972 M. Hedek,

1996 L. Šobr, V. Snížek, J. Novák

Rokytnice u Přerova, ulice Rokytnická

Literatura:

VZPÚO (1996), s. 13, obr. 3 (DZ, 1716); SSAOP (2000), s. 12, (DZ, 1716)

K jednomu z mála děl, které se nám zachovaly od olomouckého sochaře Davida Zürna, patří morový sloup se sochou sv. Františka Xaverského v Rokytnici u Přerova.⁶⁴ Kdysi bývalá jezuitská rezidence založená na haugvickém panství roku 1663, patřila pod správu olomouckých jezuitů a sloužila jako útočiště před morovými epidemiemi, které v minulosti obcházely Moravu. David Zürn byl osloven vytvořit sochu světce opatrovníka, který by ochraňoval zdejší obyvatele a řeholníky před nebezpečnou nákazou. Vyvýšená třístupňová základna nese vysoký podstavec ve tvaru kvádrů ukončený římsou. Z ní vybíhá tělo sloupu zakončené korintskou hlavicí, na níž je usazena skulptura. Svatý František jako ochránce, oblečen v kněžském rouchu pozvedá do výše kříž, který drží ve své pravé ruce [18]. Co se týká kvalitativní stránky provedení, Zürnovo rokytnické dílo patří ve srovnání se sochou z niky kostela Panny Marie Sněžné v Olomouci⁶⁵ k méně zdařilým pracím. Chyby na první pohled patrné nalezneme v proporčním uspořádání postavy, či zmatečnosti drapérie, kdy se světčova silueta místy až ztrácí v přemíře záhybů. Sloup byl několikrát opravován, naposledy v 19. století, a odborného restaurování se dočkal v roce 2003. I přes značné opravy a památkovou péči je v poměrně špatném stavu, což lze připsat na vrub venkovním vlivům nepříznivě působících na stav kamene.

Antonín Riga (kolem 1660 – 1728)

sv. František Xaverský

1716

pískovec, 160 cm

stav zachování: bez poškození kamene (chybí atribut)

restaurováno:

Hodonín

Literatura:

Čerňák – Zemek (1979), s. 22, (neaut., 1716); UPMS I (1994), s. 497, (AR 1716);

Krsek – Kudělka – Stehlík – Válka (1996), s. 86, (AR, 1716); ZPÚB I (1997), s. 33,
(AR 1716)

Sochař Antonín Riga původem z Pruska přišel na Moravu na sklonku osmdesátých let 17. století. Cílem jeho cesty se stalo Brno. Zde vytvořil velké množství sochařských děl, především v oblasti sakrální tvorby. Mezi nejpočetnější patřila výzdoba interiérů brněnských kostelů, převážně varhanních skříní a dále jednotlivé skulptury světců, z nichž nejoblíbenější se mu staly postavy sv. Jana Nepomuckého či

sv. Floriána. Jeho dílem je i dvojice morových sloupů v Hodoníně a Uherském Hradišti. O Rigově sochařském rukopise by se dalo říci, že nepropadal velkým expresivním projevům. Snažil se vždy o jednoduché sdělení bez velké bohatosti formy, ale za to vynikal v propracovanosti detailů a vysokého stupně realističnosti fyziognomie postav. Sv. Františka Xaverského na mariánském sloupu v Hodoníně [19] pojal jako kajícího se kněze pozvedajícího zlacený kříž k nebi, který přidržuje v levé ruce a pravou na něj ukazuje. Ve zdobnosti drapérie můžeme pozorovat Rigovu zálibu v detailu. Jemná modelace obličeje vychází z řezbářské zkušenosti, kterou umělec ve značné míře nabyl při tvorbě chrámových interiérů. Příbuznost ztvárnění můžeme hledat se sochou sv. Františka Xaverského z Karlova mostu, kde si Riga vypůjčil jak držení postavy těla, tak zachycení gest světce. Dnes najdeme Brokoffův originál,⁶⁶ ze kterého moravský sochař čerpal pro svůj námět, uložen v Lapidáriu Národního muzea v Praze.

Jan Sturmer (1675 – 1729)

sv. František Xaverský

1717

pískovec, cca 150 cm

stav zachování: bez poškození

restaurováno: 2008 J. Jelínek

Mohelnice, náměstí Svobody

Literatura:

UM XXI (1974), s.227, (JS, nedat.); UM XLVI (1998), s. 257, (JS – 1717);

SSOAP (2000), s. 13, (JS – 1717)

Jan Sturmer je znám jako autor mnohých morových statuí. Do dlouhé řady památek, pro které vytvořil skulptury světců a světic, lze počítat díla z Moravské Třebové, Mohelnice, Kroměříže, Olomouce či dnes již neexistujícího sloupu v Přerově. Jako nově přichodící umělec z Pruska na Moravu roku 1703 nenašel vhodné podmínky pro trvalejší usazení v Olomouci. Spory se zdejšími sochařem Václavem Renderem, který byl po krátký čas jeho mistrem, vyvrcholily Sturmerovým odchodem z moravské metropole.⁶⁷ Dobré pracovní podmínky našel na severní Moravě, kde získal četné zakázky, což mu dopomohlo roku 1713 k návratu zpátky do Olomouce. Zde přijímal zakázky jak pro výzdobu církevních staveb, tak vytvářel díla pro blízké okolí. V Mohelnici se stal autorem několika soch světců morového sloupu, vystavěném v roce 1717, kde lze nalézt i sochu jezuitského misionáře sv. Františka Xaverského [20]. O Sturmerově projevu v kameni lze říci, že se vyznačuje určitou semknutostí až blokovou kompaktností hmoty, ve které nenechává místo pro průchod expresivnímu cítění a snaží se spíše o umírněnost formy. Řadí se spíše mezi konzervativnější sochaře a na přejímání podnětů z vnějšku je opatrnější než někteří jeho současníci. Ačkoliv patří Jan Sturmer k méně výrazným autorům barokní sochařské tvorby, zanechal po sobě nezaměnitelný otisk na jejím poli.

Jan Sturmer (1675 – 1729)

sv. František Xaverský

1705 – 1718

pískovec, 150 cm

stav zachování: bez poškození

restaurováno:

Moravská Třebová – obec Kunčina

Literatura:

UM XLVI (1998), s. 258, (JS – 1717)

Soubor soch vytvořený na zakázku Janem Sturmerem nedaleko Moravské Třebové v obci Kunčina si u sochaře objednal tamní farář M. J. T. Kunnert.⁶⁸ S finanční výpomocí majitele panství – knížete Antonína Floriána z Liechtensteina, který také nechal zbudovat sloup v Moravské Třebové, dali společně podnět ke vzniku rozsáhlého sochařského díla. Vzhledem k velikosti objednávky došlo k tomu, že musel Sturmer zapojit do práce i své dílenské pomocníky. Ačkoliv by se dalo předpokládat, že se přítomností dílny kvalita práce sníží, nestalo se tak a soubor se vyrovnal skulpturám v již uvedené Moravské Třebové či Vendolí a Rychnově u Svitav.

V dlouhé řadě světců u sloupu, který nese sv. Jana Nepomuckého, nalezneme skulptury dvou hlavních představitelů řádu Tovaryšstva Ježíšova sv. Ignáce z Loyoly a sv. Františka Xaverského [21]. Sturmerův rukopis je patrný již na první pohled. Opět se drží konzervativnějšího ztvárnění, kdy hmota postavy zůstává uzavřená a dosedá pevně na zem a drapérii postavy nechává klidně sklouzávat po světcových konturách těla. Obličej nejeví známky žádného vnitřního napětí. Umělec se nepouští do novátorských pokusů a drží se toho, co se již osvědčilo v předešlých zakázkách.

David Zürn (1665 – 1724)

sv. František Xaverský

1712 – 1719

pískovec, cca 185 cm

stav poškození: bez poškození

restaurováno: 1995 L. Werkmann

Olomouc, nika v průčelí kostela Panny Marie Sněžné

Literatura :

Hlobil – Michna – Togner (1984), s. 104 (DZ – 1712–1719); Altrichter – Togner – Hyhlík (2000), s. 6, (DZ 1712–1719)

V mírně nadživotní velikosti vytvořil olomoucký sochař David Zürn kolem dvacátých let 18. století sochy pro niky průčelí kostela Panny Marie Sněžné v Olomouci. Do centrální niky ve vrcholu štítu osadil sochu Panny Marie s dítětem a do postranních výklenků postavy dvou jezuitských světců sv. Ignáce z Loyoly a sv. Františka Xaverského [22]. Zürnův soubor dále pokračoval šesticí soch umístěných do bočních nik pater průčelí kostela.⁶⁹

O uměleckém provedení Zürnových skulptur můžeme říci, že nepřesahovalo průměr dobré kvality a k tomuto tvrzení lze dodat fakt, že také již během samotného osazení skulptur do průčelí kostela, se ozývaly záporné hlasy zadavatelů k umělcově kvalitativnímu způsob provedení tvorby.

Pro srovnání se zmíněnou památkou sloupu z Rokytnice u Přerova, jejímž autorem se stal též David Zürn, jeho olomoucké dílo vyniká lepší výstavbou tělesných proporcí a po stylové stránce je vyváženější. Nedá se však říci, že by došlo ke znatelnému zlepšení kvality práce a tím získaly skulptury z průčelí kostela Panny Marie Sněžné vyšší uměleckou hodnotu, než na rokytnického sloupu. Na závěr lze shrnout, že celková koncepce působí spíše dekorativním dojmem, ale však i přes tyto nedostatky, ikonografické uspořádání soch v sobě nese značný ideový význam, kterým odkazuje k samotnému jezuitskému kostelu Il Gesù v Římě.⁷⁰

Antonín Riga (kolem 1660 – 1728)

sv. František Xaverský

1718 – 1721

cetechovický mramor, cca 160 cm

stav zachování: bez poškození

restaurováno:

Uherské Hradiště – Komenského náměstí

nápis: CONCORDIA DISCORDIAS COMPRIME

překlad nápisu: SVORNOSTI POTLAČ SVÁRY

Literatura:

ZPÚB I (1997) s. 34, (AR 1718 – 1721); Krsek – Kudělka – Paul – Stehlík – Válka (1996), s.86, (AR, 1718 - 1728)

Velmi krátké časové rozmezí mezi léty 1716-1718 dělí vznik dvou mariánských sloupů, jejichž sochařská výzdoba vzešla z brněnské dílny Antonína Rigy. Prvně již zmíněný⁷¹ z roku 1716 se nalézá na náměstí v Hodoníně a druhý v Uherském Hradišti. Oba zasvěceni ke cti Neposkvrněného početí Panny Marie a svatých patronů. Mezi postavami světců na římsě sloupu nalezneme jezuitského misionáře sv. Františka Xaverského zobrazeného jako kněze, který pozvedává levou ruku s křížem k nebi [23]. K porovnání obou těchto děl lze říci, že konceptuálně a ikonograficky jsou téměř identická s rozdílem kvality provedení. Skulptura na hodonínském sloupu se jeví méně vyspěle, co se týká otázky uchopení formy v kameni. Působí těžkopádným dojmem a blokovost kamene narušují pouze ruce, u kterých ovšem chybí propracování detailu. Nedochází ani k využití drapérie jako výrazového prostředku. Druhá postava z Uherského Hradiště je téměř identická od předešlé. Jeví se však mnohem živěji v podání drapérie, díky níž celková koncepce postavy nabírá na pohybu, kdy rotace kněžského šatu stoupá a směřuje k rukám sv. Františka. Vše zakončuje levá ruka s křížem. Zde je jasná ideová myšlenka spásy. Atribut kříže jako kovový doplněk postupem času zůstal pouze u postavy sv. Františka z Uherského Hradiště a v Hodoníně pravděpodobně vlivem koroze zmizel.

Vzhledem k Rigově časové vytiženosti využil při práci na obou monumentech dílenské pracovníky, což se především odrazilo na kvalitě provedení, a to nejvíce u sloupu z Hodonína. Je vidět, že skulptury vznikaly nejistou rukou bez nutné dávky zkušenosti a u koncepce sloupu chybí propracovanost v detailu, jako jsou boční

volutová zakončení či doplňující postavy andílků, které nalezneme na sloupu v Uherském Hradišti. Pro dodržení termínu zakázky autor používal stejné modely hlav světců. Aby nebyly ovšem celé postavy vzájemně identické, využil záměny, kdy například hlavu sv. Františka Xaverského ze sloupu v Uherském Hradišti použil u postavy sv. Rocha v Hodoníně. Tyto praktiky nebyly z hlediska časové vytíženosti a tlaku ze strany zadavatele výjimkou. Vzniklé skulptury a jejich modely také pravděpodobně sloužily jako cvičný materiál pro nové dílenské pomocníky a učně, kteří vyráběli jejich další kopie.

Jan Sturmer (1675 – 1729)

sv. František Xaverský

1715 – 1723

pískovec, cca 160 cm

stav zachování: bez poškození

restaurováno: 1986 R. Raflová a T. Rafl

Olomouc – Dolní náměstí

Literatura:

UM XXI (1974), s. 227, (neaut. 1715); Hlobil - Michna – Togner (1984), s. 109,

(JS 1715 – 1723); Krsek – Kudělka – Paul – Stehlík – Válka (1996), s. 90,

(JS 1715 – 1723)

Mariánský morový sloup vznikl podle návrhu Václava Rendera na Dolním náměstí v Olomouci v letech 1715-1723 na památku obětem moru. Autorem sochařské výzdoby sloupu spolu s Tobiasem Schutzem,⁷² se stal již zmíněný olomoucký sochař Jan Sturmer. Ten vytvořil sochy světců Františka Xaverského [24] a Karla Boromejského umístěných na volutových křídlech čtvercového podstavce sloupu a dále vrcholovou sochu Panny Marie Immaculaty.

Jan Sturmer? (1675 – 1729)

sv. František Xaverský

1724

pískovec, cca 160 cm

stav zachování: bez poškození

restaurováno: 1967 J. Urban, 1996 L. Werkmann, 2005 L. Werkmann

Litovel – náměstí Přemysla Otakara

Literatura:

UPMS II (1999), s. 386, (neaut.,1724)

Morový sloup z roku 1724 na náměstí Přemysla Otakara v Litovli navrhl a postavil císařsky privilegovaný architekt a kamenický mistr z Olomouce Václav Render.⁷³ V době své činnosti vytvořil významné církevní památníky střední Moravy, ale i jiná umělecká díla, na kterých spolupracoval s řadou zkušených barokních sochařů.

Na čtyřbokém podstavci z něhož jsou vysunuty hranové sokly stojí sochy sv. Šebestiána, Rocha, Karla Boromejského a sv. Františka Xaverského [25]. Toho Sturmer zobrazil jako kněze, oblečeného do tradičního roucha se širokými rukávy a štoly. Gestem levé ruky položené na prsou se postava kaje Bohu a druhou si přidržuje pokrývku hlavy, kněžský biret. Po ikonografické stránce se skulptura nejvíce blíží dílu od stejného autora z mariánského morového sloupu na Dolním náměstí v Olomouci, na kterém sv. František Xaverský na místo biretu, drží v ruce poutnickou hůl a kolem krku mu visí cestovní klobouk. Co se týká ideového programu litovelská postava představuje kněze orodujícího za lid k Bohu po morové ráně a vyobrazení ze sloupu Dolního náměstí nese poutnické poselství nebo spíše víru a naději. Autor se zde zpodobnil sv. Františka Xaverského jako doufajícího člověka, který zaslíbil svůj život Bohu skrze svojí misionářskou činnost.

Jan Sturmer (1675 – 1729)

sv. František Xaverský

1725

pískovec, cca 160 cm

stav zachování: drobné poškození v oblasti rukou

restaurováno: 1967 J. Wágner, 1999 J. Marek a D. Marková

Kroměříž – Riegovo náměstí

signatura IOH: S:T:R:M: F:E:C:E:T

Literatura:

ZMK III (1991), s. 20, (JS 1725); UPMS I (1994), s. 225, (JS 1725); Krsek – Kudělka – Paul – Stehlík – Válka (1996), s. 90, (JS 1725)

Kroměříž jako biskupské město došlo v době baroka mnohých změn, které dopomohly k tomu, že se stalo moravskou perlou výtvarného umění. Za jednu z nich by se dal označit Lichtenštejnský zámek dokončený na počátku 18. století. Dále zde vznikaly další stavební podniky pod církevní správou, jako byl například chrám Nanebevzetí Panny Marie, či úpravy sv. Mořice. Kardinál Schrattenbach (1711-1738), jež architektonický rozvoj inicioval, nezhálel a dal počín k dalšímu projektu, tentokrát ke vzniku sloupu Nejsvětější Trojice. Sochařské výzdoby se zde opět ujal olomoucký sochař Jan Sturmer. Mezi skupinou sedmi světců osazených na bocích těla trojhranného podstavce realizoval sochu jezuitského světce Františka Xaverského [26]. Ve srovnání se sochou ze sloupu na Dolním náměstí v Olomouci se ikonograficky rozcházejí. Místo postavy poutníka, zvolil sochař vyobrazení kajícího se kněze. Z řady děl vzešlých ze Sturmerovy dílny se socha nejvíce podobá sv. Františku Xaverskému z mohelnického mariánského sloupu, jak držením těla, tak modelací drapérie, ovšem forma kroměřížského díla není tolik uzavřená a sochař se odvážil experimentovat zvláště ve výrazovém projevu. Autorství Sturmer potvrdil svou signaturou IOH: S:T:R:M: F:E:C:E:T u paty sloupu.⁷⁴

Ignác Lengelacher (1698 – 1780)

sv. František Xaverský

1723 – 1725

pískovec, výška cca 170 cm

stav poškození: bez poškození

restaurováno:

Mikulov – náměstí

Literatura:

Zemek (1971), s. 137, obr. 116, (IL – 17??); Richter – Krsek – Stehlík – Zemek (1971), s. 191, (IL 1724); SFFBU F19-20 (1976), s. 29, (IL 1724); Stehlík (2006), s. 86, (IL 1724)

Ignác Lengelacher se stal na počátku 18. století jedním z nejprofanovanějších sochařů dietrichsteinského panství na jižní Moravě. Se svým zadavatelem knížetem Waltrem Františkem se seznámil ve Vídni, kde působil v tamních dílnách. Po přestavbě mikulovského zámku a značných realizacích pro tento objekt dostal Lengelacher zakázku na vytvoření sochařské výzdoby sloupu Nejsvětější Trojice. Vytvořil skupinu světců, ochránců proti moru sv. Jana Nepomuckého, Karla Boromejského mezi nimiž nalezneme postavu sv. Františka Xaverského [27]. Socha vznikla podle kresebné předlohy malíře A. J. Pernnera,⁷⁵ což dokazuje nepříliš dobře převedená prostorová perspektiva díla z jednoho media na druhé.⁷⁶ Sv. František je zobrazen jako kající se kněz s pravicí na prsou, ve které drží kříž. Figura postrádá přirozené cítění pro pohyb a její drapérii chybí jistý stupeň kompaktnosti. I přes tyto nedostatky lze sochu označit za jednu z lepších produkcí Ignáce Lengelachera.

Jan Kristián Pröbstl (1677 - ?)

sv. František Xaverský

1736 – 1737

mušlový vápenec, 150 cm

stav poškození: bez poškození

restaurováno: 2007 L. Werkmann

Hustopeče (Břeclav) – Dukelské náměstí

Literatura:

PP (1976), s. 471 (JKRP 1736 – 1737); Krsek – Kudělka – Paul – Stehlík – Válka (1996), s. 99, (JKRP 1736 – 1737); UPMS I (1994), s. 576, (JKRP 1736 – 1737)

Sochařská tvorba rodiny Pröbstlů nalézá své působiště především v Brně a jeho okolí, najdou se však i práce položené mimo tuto oblast, například na zámku v Miloticích a v Hustopečích u Břeclavi. Na Dukelském náměstí města Hustopeče vznikl v letech 1736-1737 svatotrojiční morový sloup. Pro horní římsu čtyřboké základny vytvořil Pröbstl sochu sv. Františka Xaverského, kde ho znázornil jako kajícího se kněze s křížem v pravé ruce položené na prsou [28]. Ikonograficky se velmi podobá práci z Mikulova, kdy jedna ruka ulpívá na prsou a druhá vystupuje do prostoru svírajíce kříž. Drapérie kněze se vzdouvá jakoby ve větru a tvoří kolem něj skořápkovitý útvar, pod kterým mizí silueta postavy. Celkově socha ve srovnání s brněnskou realizací působí dosti těžce.

Jiří Antonín Heinz (1698 – 1759)

sv. František Xaverský

1738 – 1740

pískovec, cca 80 cm

stav zachování: špatný, poškození v oblasti hlavy a rukou

restaurováno: 1966 J. Urban

Dub nad Moravou – ulice Brodecká

Literatura :

UM XXX (1982), s. 269, (neaut., 1740), UPMS I (1994) s. 426, (JAH 1738 – 1740)

K nejlepším sochařům moravského baroka se řadí svitavský rodák Jiří Antonín Heinz. Počátky jeho tvorby jsou spojeny s osobností sochaře Jana Sturmera. Od něj pravděpodobně získal základy pro rozvoj svého sochařského talentu, když oba na krátký čas pobývali na severní Moravě. Další osobnost, která ovlivnila Heinzův sochařský projev, byl německý mistr Baltasar Permoser, z jehož vlivu se však postupem času Heinz vymanil.⁷⁷ Díky vstřebání těchto důležitých podnětů nabyl jeho projev značné vyzrálosti, což je patrné na zakázkách z počátku třicátých let 18. století, kdy pracoval pro klášter Hradisko a také vytvořil řadu děl pro olomoucké okolí. Jeho sochařské realizace nabyly suverénní jistou formu a Heinz se stal vynikající individualitou na poli svého oboru. Důkaz o vyspělosti Heinzových děl v pozdním údobí jeho sochařské tvorby nalezneme v Dubu nad Moravou. Zde vytvořil na ústředním soklu dvou monumentů v Brodecké ulici sochu sv. Floriána a sv. Jana Nepomuckého s okolními světci. Právě u postavy sv. Floriána na balustrádě mezi patrony stojí socha sv. Františka Xaverského [29]. Zobrazil ho jako kajícího se kněze s rukama na prsou, kde dřímá planoucí znak obětavé lásky, hořící srdce. Symbol tak odkazuje k apoštolské činnosti i k osobě donátora, kterým byl olomoucký biskup Otto Egkh,⁷⁸ jehož znak vytesal Heinz na tělo sloupu nesoucí ústřední motiv. Ve srovnání například s ostatními díly moravských umělců, socha vyniká odvážnou formou, jak z vnějšku v podání rozevlátosti drapérie či propracovanosti detailu, tak vnitřním projevem, který silně působí na divákovy smysly, díky dramatickému výrazu světcovy tváře. I přes značné poškození materiálu z důsledku jeho zvětrání, socha stále vykazuje vysoký stupeň uměleckého provedení.

anonymní autor

sv. František Xaverský

1. polovina 18. století

pískovec, výška 65 cm

stav zachování: bez poškození

restaurováno:

Dřevohostice – před budovou zámku

Literatura:

UPMS I (1994), s. 422, (neaut., 17??); SNPOP (1993), s. 29, (neaut., 17??)

Bez určení autorství zůstává socha sv. Františka Xaverského umístěná v centru obce Dřevohostice nedaleko Olomouce. Z minulosti lokality víme, že na počátku 18. století koupili zdejší panství jezuité a s největší pravděpodobností se také stali iniciátory vzniku sochy. Na horní římse dvakrát odstupňovaného sloupku zpodobnil autor sv. Františka jako kajícího se kněze z křížem v levé ruce [30]. Celkové provedení díla po kvalitativní stránce velmi pokulhává. Socha působí spíše obrysově a díky nahrubo otesané drapérii dosti rustikálně. Těžkou, kompaktní, blokovou formu narušuje pouze vyčnívající hlava. S jistotou se dá tedy říci, že skulptura sv. Františka Xaverského z Dřevohostic se řadí až na samotný konec vývojové linie řady zmíněných prací.

anonymní autor

sv. František Xaverský

1749

mušlový vápenec, 160 cm

stav zachování: velmi špatný, silné poškození hlavy a oblasti pravé ruky

restaurováno: ne

Znojmo - (sbírka muzea)

Literatura:

SSNKPOZ (1972), s. 32, (neaut., 1749); SNPJK (1974), s. 112, (neaut., 1749)

Skulptura sv. Františka Xaverského, dnes umístěná ve sbírce znojemského muzea, stávala dříve na poutním místě Purkrábka nedaleko obce Suchohrdly. Ve značně poničeném stavu ji městské zastupitelstvo nechalo převést na začátku roku 2001 do zdejší muzejní sbírky, kde začalo dlouhé čekání na její restaurování. O skulptuře osazené na podstavci kasulovitého tvaru s dračí rokají, který nese nápis s datem 1749, by se dalo říci, že vyniká ikonografickou i uměleckou nápadností provedení. Použití oblaků jako podesty sochy a nápisová páska s hlavami andílků dodává totiž soše na originalitě v dlouhé řadě již zmíněných skulptur sv. Františka Xaverského. Sochu světce umístěnou na oblacích s hlavami andílků zpodobnil neznámý autor jako kajícího se kněze držícího v pozvednuté pravici kříž [31]. Objednavatelé zakázky byli s největší pravděpodobností jezuité, jejichž působnost ve Znojmě máme doloženou již od počátku 17. století. Co se dnešní podoby díla týká, velké poškození z důvodu vandalství památky zapříčinilo ztrátu pravé paže a s ní i tehdejší jasnou koncepci díla. Lze se tedy pouze jen domnívat, jak skulptura ve skutečnosti vypadala, a snad za pomoci srovnání předešlých děl, které zobrazují tohoto světce, dojít k přibližné původní podobě. Autorství sochy by bylo možné připsat dílně Jana Kristiána Pröbstla, díky nápadné podobnosti znaků, jako je uskupení drapérie a provedení statue v kompozičním řešení u jeho doposud známé produkce dílny. Doba jejího vzniku by odpovídala i působnosti Pröbstla na jižní Moravě. Ovšem silného poškození v oblasti tváře a pravé ruky, značně komplikuje určení přesného autorství.

anonymní autor

sv. František Xaverský

druhá polovina 18. století

mušlový vápenec, výška 170 cm

stav zachování: bez poškození

restaurováno:

Vratěnin – u kostela sv. Jakuba Většího

Literatura:

Pařízek (1948), s.69, (neaut., 175?)

U vstupu do kostela sv. Jakuba Většího ve Vratěnině vznikly v druhé polovině 18. století sochy světců sv. Jana Nepomuckého a sv. Františka Xaverského. Neznámý autor zobrazil jezuitského misionáře jako kněze oblečeného do dlouhého pláště s atributem kříže, který mu umístil do pravé ruky a do druhé mu vložil knihu, kterou spolu s rukou ukryl pod světcův plášť [32]. Po formální stránce se socha velmi podobá svému protějšku sv. Janu Nepomuckému.⁷⁹ Shodu najdeme i v pokrývce hlavy a přítomnosti kříže u obou světců. Podstavce soch jsou identické, kopírují se jak zdobením v podobě volutového zakončení, tak plošným orámováním umístěným pod horní římsou soklů. Kvalitativně se díla řadí do skupiny lépe provedených sochařských prací i když jsou značně blokově uzavřené a méně komunikují se svým prostředím.

Václav Böhm (kolem 1738 – 179?)

smrt sv. Františka Xaverského

1760 – 1766

mušlový vápenec, cca 220 cm

stav zachování: bez poškození

restaurováno:

Jemnice u Police (centrum obce), Třebíč

Literatura:

ČSM B-42 (1993), s. 137, (VB 1760-1766); Krsek – Paul – Stehlík – Válka (1996), s. 99, (VB 1760 – 1766)

K posledním pracím dlouhé řady sochařských děl na území barokní Moravy, které znázorňují jezuitu sv. Františka Xaverského [33], patří dílo představitele donnerovského stylu Václava Böhma. Na poutním místě v malé obci Jemnice, vytvořil kolem roku 1765 skulpturu umírajícího světce,⁸⁰ umístěnou pod plně plastický kamenný přístřešek, osazenou na masivním soklu s bočními volutami.

Smrt sv. Františka Xaverského, jak se správně vyobrazení chvíle nazývá, vzniklo na přání zdejších řádových bratří Tovaryšstva Ježíšova, kteří spravovali zdejší residenci. Výběr Böhma pro tento úkol byl snadný, jelikož si umělec udělal velmi dobré jméno, již dříve vzniklou realizací štukového reliéfu⁸¹ stejného námětu bočního oltáře ve farním kostele v Lipníku nad Bečvou [34]. Ten s určitostí mohl objednavatele ovlivnit v rozhodnutí zadání zakázky právě Böhmovi. Ve srovnání s touto prací a sochou sv. Františka Xaverského z Jemnice, nalezneme několik znatelných rozdílů. Provedení ve štuk a v kameni odlišuje zrcadlové obrácení a možnost materiálu štukatury přidávat na fantazii v detailu. Oltářní vyobrazení Böhm obohatil o hojnější provedení vegetace na pahýlech stromů držící přístřešek a na jeho střechu umístil skupinu objímajících se andělů. Na verzi z Jemnice nahradil tento detail pouze andělskými hlavami a kmeny podpěr zůstaly holé, bez listoví. K samotné postavě sv. Františka lze říci, že obě verze jsou téměř totožné. Liší se pouze zmíněnou stranovou orientací. Toto dílo vycházející ze stylu donerovské linie vytvořené rukou Václava Böhma by se dalo označit za chef-d'œuvre na poli jeho tvorby.

12. Poznámky

- ¹ Daniel Rywиковá, *Úvod do křesťanské ikonografie*. Ostrava 2006.
- ² Engelbert Kirschbaum, *Lexicon der christlichen Ikonographi*. Freiburg 1974.
- ³ André Csatkai, Beiträge zu den mitteleuropäischen Darstellungen des Todes des heiligen Franz Xaver im 17. und 18. Jahrhundert. in: *Acta Historiae Artium XV 3-4*. Budapešť 1969, s. 293-301.
- ⁴ Scény výjevů: sv. František Xaverský křtí Inda, kázání sv. Františka Xaverského, útěk sv. Františka Xaverského z ostrova Halmahera, smrt sv. Františka Xaverského, uzdravení nemocných morem, vzkříšení Panny z Langerima, Křest královny z Neachile a eunucha etiopské královny Candace, krab podává z moře kříž sv. Františkovi
- ⁵ J. Binet a G. Schurhammer
- ⁶ Gustav Gugitz, Einn unbekannter Franx-Xaver-Kult in Spittal an der Drau. in: *Carinthia I. 148*. Klagenfurt 1958, s. 678-680.
- ⁷ Způsob pojetí zobrazování smrti sv. Františka Xaverského z Spittal an der Drau se šířil v grafických listech po celé střední Evropě, a dále například do Polska.
- ⁸ Georg Schurhammer - R. E. Kepler, *Ein Xaveriusleben in Bildern*. Cáchy 1923.
- ⁹ Leoš Mlčák, Sochy protimorových světců v Přerově. in: *Sborník Státního okresního archívu Přerov*. Přerov 2000, s. 11-18.
- ¹⁰ Petra Nevímová, Poznámka k ikonografii jezuitského řádu. in: Olga Fejtová (ed.), *Barokní Praha – barokní Čechie 1620-1740: sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách: Praha, Anežský klášter a Clam-Gallasův palác, 24.-27. září 2001*. Praha 2004, s. 389-402
- ¹¹ Andrea Pozzo působil jako laik jezuita v řádu TJ. Vytvářel do kostelních interiérů, náboženské výjevy iluzivní nástěnnou malbu. Zajímal se v hojné míře o perspektivu a její využití.
- ¹² Ivo Kořán, *Braunové*. Praha 1999.
- ¹³ Miloš Stehlík, *Barok v soše*. Brno 2006.
- ¹⁴ Václav Richter, *Umění a svět – Studie z teorie dějin umění*. Praha 2001.

- ¹⁵ Milan Togner, Václav Render. Příspěvek k baroknímu sochařství v Olomouci. *Umění XXI*, 1974, s. 227.
- ¹⁶ Ivo Hlobil, Nejstarší sochy Jana Nepomuckého na severu Moravy. in: *Zprávy památkové péče LII*, 1993, s. 389-392.
- ¹⁷ Martin Pavlíček, *Josef Winterhalder st. (1702-1769)*. Brno 2005.
- ¹⁸ Marek Perůtka, *Duchovní památky Olomouckého kraje*. Olomouc 2004.
- ¹⁹ Pavel Panoch, Uničovské sousoší sv. Jana mezi anděly. Moravské suplementum k ikonografii tzv. svatojánského oratoria. in: *Studia Moravica II*, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica Moravica 2. Olomouc 2004, s.245-253.
- ²⁰ Leoš Mlčák, Sochy protimorových světců v Přerově. in: *Sborník Státního okresního archívu Přerov*. Přerov 2000, s. 11-18.
- ²¹ Ignác z Loyoly (1491-1556) zakladatel a první generál řádu Tovaryšstva Ježíšova
- ²² První kostel věnovaný TJ v Římě.
- ²³ Rozhodující bitva mezi Španělskem a Francií se odehrála u města Pamplony
21. května 1521
- ²⁴ Kříž, který mu věnoval Ignác z Loyoly.
- ²⁵ (1Kor 9:16-23)
- ²⁶ Vznikala hojná korespondence mezi Františkem Xaverským
a Ignácem z Loyoly. Dále pak s portugalským králem Janem III.
- ²⁷ 12. března 1622
- ²⁸ poslední slova z litanie k Panně Marii
- ²⁹ Bom Jesu
- ³⁰ Jako světec, který se kaje nebo káže s křížem v pravé nebo levé ruce.
Třetí vyobrazení je jeho smrt, kdy světec leží pod přístřeškem mrtvý s křížem
v ruce na prsou a přichází k němu anděl většinou s lilíí.
- ³¹ Reformační činnost, dále úkoly katechetické, pedagogické a misijní.
- ³² Fons Vitae – studnice života, paralela na Ježíše Krista
- ³³ Smrt sv. Františka Xaverského, vyobrazení z grafické listiny z Oberburgeru z
roku 1715, autorem se stal F. L. Smittner. Listina se nadále šířila lidovou cestou.

- ³⁴ Mezi české světce a patrony se začal dostávat sv. František Xaverský, již od poloviny 17. století. Jako patron moru, si našel snadnou cestu do našeho náboženského prostředí, vzhledem k častým epidemiím této nemoci.
- ³⁵ Klaus Lankheit, *Florentinische Barockplastik. Die kunst am Hofe der letzten Medici 1670-1743*. München 1964
- ³⁶ Zakázku sérií obrazu si objednali jezuité z Antverp.
- ³⁷ Skulptura skupiny sv. Františka Xaverského z Karlova mostu, se ve stylové provedení velmi blíží dílu od francouzského sochaře Guillaume Cousteau, ikonograficky se však mýjí. Pražské provedení představuje chvíli křtu a skulptura z St. Germain-des-Prés v Paříži, okamžik, jak světec potírá herezi. Na Moravě je francouzská skulptura základem vyobrazení formy blízká dílu z morového sloupu v Brně, a to umístěním atributu a gestem pravé ruky. Stylovou příbuznost nalezneme i se sochou v Uherském Hradišti, ve stejném kontrapostu a pozvednutí levé ruky s atributem kříže.
- ³⁸ Na území Moravy se jezuité objevili poprvé v roce 1666. Kult sv. Františka Xaverského, rozšířil řád po roce jeho svatořečení 1622.
- ³⁹ I když patřili jezuité v podstatě k žebravým řádům a regule jim zakazovaly vlastnit peníze, většinou díky velkým darům, si mohli dovolit stavbu nových kostelů a zakládat více provinčních domů.
- ⁴⁰ Na skulpturách poutních míst se sv. František Xaverský většinou zobrazoval s Pannou Marií – Brno Tuřany, nebo se sv. Janem Nepomuckým – obec Kunčina u Moravské Třebové. Vstupoval tak snadno do podvědomí lidu, který ho uctíval.
- ⁴¹ Společně s Pannou Marií, sv. Ignácem z Loyoly a sv. Janem Nepomuckým
- ⁴² Viz. Kirschbaum (pozn.2), s. 326.
- ⁴³ Ibidem, s. 327.
- ⁴⁴ Ivo Hlobil-Pavel Michna-Milan Togner, *Olomouc*. Praha 1984
- ⁴⁵ Velkým poutníkem v církevních dějinách se stal apoštol Pavel.
- ⁴⁶ Viz Lakheim, (pozn.35), s. 94.
- ⁴⁷ Viz Hlobil, (pozn.16), s.390.
- ⁴⁸ Viz Panoch, (pozn.19), s.147.

- ⁴⁹ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2 [J/N]*. Praha 1999, s. 255
- ⁵⁰ Zobrazení podléhalo událostem morovým, umístěný skulptury na morových sloupech a poutních místech.
- ⁵¹ Kázajícího světce nalezneme na morových sloupech z Hodonína, Uherského Hradiště, Rokytnice u Přerova a Znojma
- ⁵² Ke změně zobrazení došlo přemístěním atributu kříže do opačné ruky.
- ⁵³ Zmizel atribut kříže a obě ruce spočinuly na prsou světce.
- ⁵⁴ skulptura ze sloupu v Kroměříži a Mohelnice
- ⁵⁵ skulptura ze sloupu na Dolním náměstí v Olomouci
- ⁵⁶ skulptura ze sloupu v Kroměříži
- ⁵⁷ skulptura sv. Františka Xaverského z Tuřan, Brno
- ⁵⁸ skulptura sv. Františka Xaverského v Dubu nad Moravou
- ⁵⁹ vyobrazení na olomoucké tézi
- ⁶⁰ vyobrazení scény smrti světce v Jemnici u Police
- ⁶¹ Dalibor Kusák, *Lednice / Valtice*. Brno 1986.
- ⁶² Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 [A/I]*. Praha 1994.s. 215
- ⁶³ Ibidem, s. 199.
- ⁶⁴ Viz Mlčák, (pozn.20), s. 12.
- ⁶⁵ Viz Hlobil-Michna-Togner, (poz.44), s. 104.
- ⁶⁶ Originál uložen v Lapidáriu Národního muzea v Praze. Dnes na Karlově mostě kopie od Č. Vosmíka
- ⁶⁷ Vratislav Nejedlý, K činnosti olomouckého sochaře Jana Sturmera. *Umění XLVI*, 1998, s. 257-260.
- ⁶⁸ Ibidem, s. 257.
- ⁶⁹ Viz Hlobil-Michna-Togner, (poz.44), s. 104.
- ⁷⁰ Ibidem, s. 105.
- ⁷¹ skulptura ze sloupu v Hodníně
- ⁷² Viz Togner, (pozn.15), s. 228.
- ⁷³ Ibidem, s. 228.

- ⁷⁴ Viz Samek, (pozn.49), s. 255.
- ⁷⁵ Viz Stehlík, (pozn.13), s. 86.
- ⁷⁶ Ibidem.
- ⁷⁷ Ibidem.
- ⁷⁸ Viz. Samek, (pozn. 62), s. 426.
- ⁷⁹ Světec doprovází skulpturu sv. Jana Nepomuckého.
- ⁸⁰ Bohumil Indra, Příspěvky k bibliografickému slovníku výtvarných umělců na Moravě a Slezsku v 16. až 19. století. in: *Časopis slezského muzea B-42*. Ostrava 1993, s. 137-138.
- ⁸¹ Ibidem, s. 137

13. Seznam použité literatury

- Jan Burian, *Baroko v Čechách a na Moravě*. Praha 1993.
- Thomas Buser, *Jerome Nadal and early jesuit art in Rome*. London 1976
- André Csatkai, Beiträge zu den mitteleuropäischen Darstellungen des Todes des heiligen Franz Xaver im 17. und 18. Jahrhundert. in: *Acta Historiae Artium XV 3-4*. Budapešť 1969, s. 293-301.
- Iloš Crholek-Nina Dvořáková-Milada Nováková-Eva Samková, *Brno v architektuře a výtvarném umění*. Brno 1981.
- František Čapka, *Morava*. Praha 2003.
- Karel Černý-Jiří M. Havlík, *Jezuité a mor*. Praha 2008.
- Ivana Čornejová, *Tovaryšstvo Ježíšovo Jezuité v Čechách*. Praha 1995.
- Gustav Gugitz, Einn unbekannter Franx-Xaver-Kult in Spittal an der Drau. in: *Carinthia I. 148*. Klagenfurt 1958, s. 678-680.
- Helmut Lorenz, Praha a Vídeň – Srovnání dvou barokních „rezidenčních měst“, in: Olga Fejtová (ed.), *Barokní Praha – barokní Čechie 1620-1740: sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách: Praha, Anežský klášter a Clam-Gallasův palác, 24.-27. září 2001*. Praha 2004
- Ivo Hlobil, Nejstarší sochy Jana Nepomuckého na severu Moravy. in: *Zprávy památkové péče LII*, 1993, s. 389-392.
- Ivo Hlobil-Pavel Michna-Milan Togner, *Olomouc*. Praha 1984
- Bohumil Indra, Příspěvky k bibliografickému slovníku výtvarných umělců na Moravě a Slezsku v 16. až 19. století. in: *Časopis slezského muzea B-42*. Ostrava 1993, s. 137-138.
- Tomáš Khoz, Barokní Praha mezi Čechií a Vídní. Šlechtici a jejich sídla. Umělci a jejich díla, in: Olga Fejtová (ed.), *Barokní Praha – barokní Čechie 1620-1740: sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách: Praha, Anežský klášter a Clam-Gallasův palác, 24.-27. září 2001*. Praha 2004
- Josef Koláček, *200 let jezuitů v Brně*. Praha 2002.
- Engelbert Kirschbaum, *Lexicon der christlichen Ikonographi*. Freiburg 1974.
- Helena Koutecká, *Stručný místopis mariánské úcty v Čechách a na Moravě*. Praha 1992
- Ivo Kořán, *Braunové*. Praha 1999.

- Vlasta Kratinová, *Barok na Moravě: Malířské a sochařské návrhy z mor. sbírek*. Praha 1996
- Rudolf Kreutz, *Přerovský okres*. Přerov 1921.
- Ivo Krsek-Zdeněk Kudělka-Prokop Paul-Miloš Stehlík-Josef Válka, *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1996.
- Dalibor Kusák, *Lednice / Valtice*. Brno 1986.
- Marie Kyralová, *Ignác z Loyoly*. Praha 1992.
- Klaus Lankheit, *Florentinische Barockplastick. Die kunst am Hofe der letzten Medici 1670-1743*. München 1964
- Jana Mačáková – Jiří Jirka – Jindřich Schultz – Jiří Fiala – Jiří Fiedler – František Chupík – Leoš Mlčák – Hedvika Sedláčková – Milan Togner – Kateřina Mlčáková Richard Zatloukal – Karel Žurek – Petr Fabián – Vojtěch Gren – Jiří Štefanides – Ladislav Daniel – Hana Myslivečková – Jan Vinčar, *Jezuitský konvikt: sídlo uměleckého centra Univerzity Palackého v Olomouci: dějiny, stavební a umělecké dějiny, obnova a využití*. Olomouc 2002.
- René Füllöp Miller, *Moc a tajemství jezuitů*. Praha 2000.
- Leoš Mlčák, Doplnky k ikonografii sv. Pavlína, barokní patronky Olomouce, in: Bohdan Kaňák (ed.), *Ročenka státního okresního archívu v Olomouci 10 (29) 2001*. Olomouc 2002
- Leoš Mlčák, Sochy protimorových světců v Přerově. in: *Sborník Státního okresního archívu Přerov*. Přerov 2000, s. 11-18.
- Leoš Mlčák, K autorství soch protimorových patronů v Rokytnici u Přerova. in: *Výroční zpráva památkového ústavu v Olomouci 1996*, 1996, s. 90-92
- Vratislav Nejedlý, K činnosti olomouckého sochaře Jana Sturmera. *Umění XLVI*, 1998, s. 257-260.
- Petra Nevímová, Poznámka k ikonografii jezuitského řádu. in: Olga Fejtová (ed.), *Barokní Praha – barokní Čechie 1620-1740: sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách: Praha, Anežský klášter a Clam-Gallasův palác, 24.-27. září 2001*. Praha 2004, s. 389-402
- Soňa Nezhodová, *Hustopeče*. Hustopeče 2007.
- Pavel Panoch, Uničovské sousoší sv. Jana mezi anděly. Moravské supplementum k ikonografii tzv. svatojánského oratoria. in: *Studia Moravica II, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica Moravica 2*. Olomouc 2004, s.245-253.

- Martin Pavlíček, *Josef Winterhalder st. (1702-1769)*. Brno 2005.
- Martin Pavlíček, Severin Tischler (1705-1742/1743). *Průzkumy památek* 2/2006, s.35-52.
- Marek Perůtka, *Duchovní památky Olomouckého kraje*. Olomouc 2004.
- Karl Rahner, *Dynamický prvek v církvi*. Olomouc 2007
- Václav Richter, *Umění a svět – Studie z teorie dějin umění*. Praha 2001.
- Václav Richter-Ivo Krsek-Miloš Stehlík-Metoděj Zemek, *Mikulov*. Brno 1971
- Daniel Rywиковá, *Úvod do křesťanské ikonografie*. Ostrava 2006.
- Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 [A/I]*. Praha 1994.
- Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2 [J/N]*. Praha 1999.
- Jan Sedlák, *Jan Blažej Santini Setkání baroku s gotikou*. Praha 1987.
- Georg Schurhammer - R. E. Kepler, *Ein Xaveriusleben in Bildern*. Cáchy 1923.
- Renata Skřebská, Barokní sochy Ondřeje Zahnera. in: *Sborník Státního okresního archivu v Přerově*, Přerov 2005, s. 45-54.
- Miloš Stehlík, *Barok v soše*. Brno 2006.
- Miloš Stehlík, Barokní sochařství na Moravě a Itálie. in: *Barokní umění a jeho význam v české kultuře. Sborník symposia, které pořádala Národní galerie v Praze k připomenutí osobnosti a díla Oldřicha O. Blažička ve dnech 11. a 12. prosince 1986*. Praha 1991. s. 21-27.
- Miloš Stehlík, *Barokní kamenná skulptura. Výběr z restaurátorských akcí Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně*. Brno 1970.
- Miloš Stehlík, Nástin dějin sochařství 17. a 18. století na Moravě. in: *Sborník filozofické fakulty Brněnské univerzity F 19-20*. Brno 1976, s. 23-40.
- Antonín Šorm-Antonín Krajča, *Mariánské sloupy v Čechách a na Moravě. Příspěvky k studiu barokní kultury*. Praha 1939.
- Milan Togner, Václav Render. Příspěvek k baroknímu sochařství v Olomouci. *Umění* XXI, 1974, s. 227

14. Seznam zkratk v katalogu

MG Mathias Gunst

FB Baltazar Frobel

JKP Jan Kašpar Pröbstl

FP Ferdinand Pfaundler

DZ David Zürn

AR Antonín Riga

JS Jan Sturmer

IL Ignác Lengelacher

JKRP Jan Kristián Pröbstl

JAH Jiří Antonín Heinz

VB Václav Böhm

neaut. neautorizováno

VZPÚO Výroční zpráva památkového ústavu v Olomouci

SSAOP Sborník Státního okresního archivu Přerov

UM Umění

SSOAP Sborník Státního okresního archivu Přerov

ZPÚB Zprávy památkového ústavu Brno

UPMS Umělecké památky Moravy a Slezska

ZKM Zprávy kroměřížského muzea

SFFBU Sborník filozofické univerzity Brno

PP Památky a příroda

SNPOP Seznam nemovitých památek okresu Přerov

SSNKPOZ Státní seznam nemovitých kulturních památek okresu Znojmo

SNPJK Seznam nemovitých památek Jihomoravského kraje

ČSM Časopis slezského muzea

15. Summary

The iconographic depiction of the St. Francis Xavier in the baroque sculpture began to evolve noticeably after the year 1680, when our area was befallen by the first massive plague wave. After this event there were created more plague columns and pilgrim sites firstly thanks to the credits of the Jesuits with their promotion of their most important saint.

The second plague wave came to Moravia in the years 1713-1715, which even increased the forming of new plague monuments, accomplished so a great development of the St. Francis Xavier cult. From this era there are the most of the sculptures preserved, because after the second half of the 18th century, the St. Francis Xavier's cult started to deteriorate. The declension was a consequence of the dissolution of the hagiarchy in 1773.

The baroque sculpter in the Moravia region is a unique segment in the field of Central Europe sculpture. It proves this fact not only by being very precise implementation, but also by it is a beauty, which impress the human kind even today.

16. Obrazová příloha

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

ECCE QUOMODOMORITUR IUSTUS

THESES LOGICÆ,
HONORI ac VENERATIONI
MAGNI INDIARUM APOSTOLI
DIVI FRANCISCI XAVERII.

In Sanciano animam agentis,
In Alma Cæsarea Regia ac Episcopali Universitate Olomucensi, Societatis JESU,

REVERENDO ac DOCTISSIMO
PRESIDE
P. FRANCISCO THILISCH, Societatis Jesu, AA.LL. & Philosophiæ DOCTORE, ejusdemque & Mathematicum
in eadem Universitate PROFESSORE, Publico ac Ordinario.

Pro prima Philosophiæ Laureâ, publicè defendendam susceptis
Perillustri D. GEORGIUS MLETZKO Eques de JELOVITZ, Aguilifilii Imper: Ferdinandi II. Alumnus Liber, ex Conv: Olom: Phyl: & Mathem: Auditor.
Anno M. DCC. IV. Mensis Aprilis die 16. horâ 2^â meridiam confectis.

I. Opica est ars & scientia. II. Ejus objectum formale quod adæquatum est ens rationis directivum operationum mentis. III. Est simpliciter neces-
saria ad alias scientias in flatu perfecto habendas. IV. Speculativa influit Phisicè in formalissimum esse scientiæ. V. Distingtio est entitatis sub exclusione alterius entitatis
ab identitate. VI. Inter aliquos gradus Metaphysicos datur præcisio objectiva. VII. Non verò distingtio Scoti. VIII. Per præcisionem formalem perfectam fit univer-
sale formaliter absolutum. IX. Per actum comparativum simplicem universale formaliter relativum. X. In actuali prædicatione manet universale formaliter absolutum, non forma-
liter relativum. XI. Prædicabilia sunt quinque. XII. Ratio communis individui primò intentionalis Metaphysicè accepta non est univoca. XIII. Ens non potest præcindi à suis
differentiis, nec vicissim. XIV. Prædicamenta sunt decem. XV. Relatio prædicamentalis non est nova entitas intrinsecè superaddita fundamento proximo. XVI. Connexio signi-
ficati ad placitum cum significato habetur formaliter à libera electione influitentium. XVII. Aliquis actus potest transire de vero in falsum. XVIII. Præmissæ tam formales quàm objecti-
væ sunt aliquomodo causa conclusionis. XIX. Simul sumptæ sunt formaliter certiores conclusionē. XX. Non potest in eodem intellectu de eodem objecto
componi scientia & opinio propriè talis. A. M. D. G.

OLOMUCII, Typis IOHANNI ROSENBERG, Anno ut supra.

13.

14.

15.

16.

17.

18.

19.

20.

21.

22.

23.

24.

25.

26.

27.

28.

29.

30.

31.

32.

33.

34.

17. Seznam vyobrazení

1. Giovanni Battista Foggini – sv. František Xaverský křtí Inda, 1691-1697,
Bom Jesu, Boa
Převzato: Klaus Lankheit, Florentinische Barockplastick. Die kunst am Hofe der letzten Medici 1670-1743. München 1964, obr. 62
2. Giovanni Battista Foggini – kázání sv. Františka Xaverského, 1691-1697,
Bom Jesu, Boa
Převzato: Klaus Lankheit, Florentinische Barockplastick. Die kunst am Hofe der letzten Medici 1670-1743. München 1964, obr. 61
3. Giovanni Battista Foggini – útěk sv. Františka Xaverského z ostrova Halmahera, 1691 – 1697, Bom Jesu, Boa
Převzato: Klaus Lankheit, Florentinische Barockplastick. Die kunst am Hofe der letzten Medici 1670-1743. München 1964, obr. 63
4. Giovanni Battista Foggini – smrt sv. Františka Xaverského, 1691-1697,
Bom Jesu, Boa
Převzato: Klaus Lankheit, Florentinische Barockplastick. Die kunst am Hofe der letzten Medici 1670-1743. München 1964, obr. 64
5. Massimiliano Soldani Benzi – smrt sv. Františka Xaverského, 1697, Bargello, Florencie. Převzato: Klaus Lankheit, Florentinische Barockplastick. Die kunst am Hofe der letzten Medici 1670-1743. München 1964, obr. 94
6. Peter Paul Rubens – zázrak sv. Františka Xaverského, 1617-1618,
Kusthistorisches Museum, Vídeň. Převzato:
<http://picasaweb.google.com/lh/photo/T7ft0Puls7j-G7-XtQ7NDA>
Vyhledáno: 24.3.2010
7. Bartolomeo Murillo – zázrak a kázání sv. Františka Xaverského, kolem 1650,
Prado, Madrid. Převzato:
<http://www.oceansbridge.com/oil-paintings/page?xPage> Vyhledáno: 24.3.2010
8. Giovanni Battista Gaulli – smrt sv. Františka Xaverského, 1675,
San Andrea al Quirinale.
Převzato: <http://www.bestpriceart.com/painting/?pid=143076>
Vyhledáno: 24.3.2010

9. Andrea Pozzo – sv. František Xaverský křtí pohanskou královnu, 1701, Kiscelli Museu, Budapešť.
Převzato: <http://www.wga.hu/frames-e.html?html/p/pozzo/xaveri.html>
Vyhledáno:24.3.2010
10. Giovanni Domenico Lombardi – sv. František uzdravuje nemocného od moru, 1720, Musée des beaux-arts, Chambéry. Převzato: www.companymagazine.org
Vyhledáno: 24.3.2010
11. Guillaume Cousteau – sv. František potírá herezi, 1672, St.Germain-des-Prés, Paříž
Převzato: <http://www.flickr.com/photos/wallyg/1393388049/>
Vyhledáno:24.3.2010
12. Ferdinand Maximilián Brokoff – skupina sv. Františka Xaverského, 1711, Karlův most, Praha. Foto archiv autora
13. Ignác Rosenburg – smrt sv. Františka Xaverského, 1704, univerzitní teze – evidenční číslo U011, Státní okresní archiv Olomouc. Zdroj: Státní okresní archiv Olomouc.
14. Mathias Gunst – sv. František Xaverský, 1680, morový sloup, náměstí Svobody, Valtice. Foto: archiv autora
15. Baltazer Frobel, Jan Kašpar Pröbstl – sv. František Xaverský, 1680-1681, morový sloup, náměstí Svobody, Brno. Foto: archiv autora
16. Jan Kašpar Pröbstl – sv. František Xaverský, 1687-1690, portál domu bývalé zemské pojišťovny – Mozartova ulice, Brno.
Foto: archiv autora
17. Jan Kašpar Pröbstl – sv. František Xaverský, kolem 1690, u kostela Nanebevzetí Panny Marie – Tuřany, Brno. Foto: archiv autora
18. David Zürn – sv. František Xaverský, 1716, Rokytnice u Přerova.
Foto: archiv autora
19. Antonín Riga – sv. František Xaverský, 1716, morový sloup, Hodonín.
Foto: archiv autora
20. Jan Sturmer – sv. František Xaverský, 1717, mariánský, morový, náměstí Svobody, Mohelnice. Foto: archiv autora
21. Jan Sturmer – sv. František Xaverský, 1705-1718, obec Kunčina, Moravská Třebová. Foto: archiv autora

22. David Zürn – sv. František Xaverský, 1712-1719, nika průčelí kostela Panny Marie Sněžné, Olomouc. Foto: archiv autora
23. Antonín Riga – sv. František Xaverský, 1718-1721, mariánský, morový sloup, Uherské Hradiště. Foto: archiv autora
24. Jan Sturmer – sv. František Xaverský, 1715-1723, mariánský, morový sloup, Dolní náměstí, Olomouc. Foto: archiv autora
25. Jan Sturmer? – sv. František Xaverský, 1724, mariánský, morový sloup, náměstí Přemysla Otakara, Litovel. Foto: archiv autora
26. Jan Sturmer – sv. František Xaverský, 1725, svatotrojiční sloup, Riegovo náměstí, Kroměříž. Foto: archiv autora
27. Ignác Lengelacher – sv. František Xaverský, 1723-1725, svatotrojiční sloup, Mikulov. Foto: archiv autora
28. Jan Kristián Pröbstl – sv. František Xaverský, 1736-1737, svatotrojiční sloup, Dukelské náměstí, Hustopeče (Břeclav). Foto: archiv autora
29. Jiří Antonín Heinz – sv. František Xaverský, 1738-1740, Dub nad Moravou. Foto: archiv autora
30. anonymní autor – sv. František Xaverský, 1. polovina 18. století, Dřevohostice. Foto: archiv autora
31. anonymní autor – sv. František Xaverský, 1749, sbírka městského musea, Znojmo. Foto: archiv autora
32. anonymní autor – sv. František Xaverský, 2. polovina 18. století, u kostela sv. Jakuba Většího, Vratětnín. Foto: archiv autora
33. Václav Böhm – smrt sv. Františka Xaverského, 1760-1766, Jemnice u Police, Třebíč. Foto: archiv autora
34. Václav Böhm – smrt sv. Františka Xaverského, 1760, kostel sv. Jakuba Většího, Lipník nad Bečvou. Foto: archiv autora

18. Anotace

Jméno a příjmení:	Lukáš Kos
Katedra:	dějin umění
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Pavel Štěpánek, Ph.D.
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Ikonografické zobrazení Františka Xaverského v barokní kamenné sově na území střední a jižní Moravy
Název v angličtině:	Iconographic depiction of Francis Xavier in Baroque stone sculpture in central and southern Moravia
Anotace práce:	Ikonografické zobrazení Františka Xaverského v barokní kamenné sově se začalo vyvíjet větší měrou na území Moravy po roce 1680, kdy na naše území dorazila první velká morová vlna. Po této události vznikaly mnohé morové sloupy a poutní místa se sochou světce především díky zásluze jezuitů.
Klíčová slova:	ikonografie, Xaverský, baroko, sova
Anotace v angličtině:	The iconographic depiction of St. Francis Xavier in the baroque sculpture began to evolve noticeably after the year 1680, when our area was befallen by the first massive plague wave. After this event there were created more plague columns and pilgrim sites firstly thanks to the credits of the Jesuits with their promotion of their most important saint.
Klíčová slova v angličtině:	iconographic, Xavier, Baroque, sculpture
Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	86
Jazyk práce:	čeština